RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1922. Andra kammaren. Nr 29.

Lördagen den 22 april, e. m.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

Herr talmannen anmälde till fortsatt handläggning andra lagutskottets utlåtande, nr 12, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal, dels ock i ämnet väckta motioner; och lämnades därvid i fråga om *1 §* i det av utskottet framlagda förslaget till lag om förlängning av vissa arrendeavtal enligt förut skedd anteckning ordet till

Herr Ödström, som yttrade: Herr talman! Till en början ber jag få säga, att den fråga, som här föreligger, har behandlats av jordkommissionen. Jag anser därför i likhet med många andra, att detta lagförslag skulle kunna ligga till sig, tills kommissionens förslag blir färdigt. Visserligen kan detta dröja både två och tre år, alldenstund en ledamot av kommissionen, nämligen borgmästare Lindhagen, på därom framställd förfrågan svarat, att han icke vet, när förslaget kommer, men att det i varje fall varken blir i år eller nästa år.

Jag skulle i denna fråga kunna inskränka mig till att säga, att den uppfattning, som vi hade 1920, har till fullo besannats 1922. Vi trodde icke, att ett lagförslag i den riktning, varom nu är fråga, skulle ha den betydelsen, att jordägarna körde bort sina arrendatorer och torpare. I det fallet hade vi rätt, ehuru man under riksdagsförhandlingarna gjort gällande, att det var ohyggligt, att det skulle fortgå såsom hittills. En kamrat till mig, en mycket varm ivrare för förslaget, har sagt, att lagförslaget bör antagas, därför att så många svåra fall förekommit. Jag bad honom specificera dessa fall, men det kunde han icke göra, därför att det var en annan, som sagt det, och han kunde icke påminna sig, vem det var. Icke heller har lagutskottet kunnat påvisa några sådana konkreta fall. Nu skulle väl den stora skrällen komma, men den har uteblivit till den dag som är. Jag kan för min del icke förstå, varför man lägger så stor vikt på denna fråga. Innebörden i densamma är ju att alla arrendatorer och torpare skola bli sammanförda i samma klass, de

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

skola nämligen alla bli föremål för lagen. Erfarenheten är sådan, att den säger absolut nej i detta fall. Jag ställer mig icke under alla förhållanden avvisande mot lagförslaget, men anser, att man bör taga hänsyn till lämplighetsfrågan och icke skära alla arrendatorer och torpare över en kam. När det är så, att det här lagförslaget utgår inom två år, har man ju, såsom blivit påpekat, endast två fardagar kvar. Jag förstår därför icke, varför man skall röra upp himmel och jord, om lagförslaget icke antages. Man anser det icke farligt om frågan vilar. Nu har jag den tron, att skola vi vänta, tills jordkommissionens förslag föreligger, få vi väl vänta till nästa val och valet därefter, ty den uppfattningen har jag om denna höga institution, att nog får den slåss om frågan åtskilligt, innan vi få se själva lagförslaget framlagt.

Det vore mycket att andraga med anledning av vad som sagts i denna fråga och särskilt om de svåra fall, som skulle bli en följd av, att man icke toge lagförslaget, men jag förmodar, att dessa uttalanden i kväll komma att reduceras åtminstone i vad rör nära Stockholm liggande områden. Jag har själv haft tillfälle att se alla papperen på bordet, och därigenom reduceras betydligt de farhågor, som herr Lindhagen ger uttryck åt i sin reservation. Låt oss se verkligheten i ögonen, och låt oss vara ärliga! Det är icke så farligt med denna sak. Den utgör ett präktigt agitationsnummer, men man hjälper icke många och stjälper heller icke många, om vi låta lagförslaget vila, tills ett definitivt förslag en gång i tiden föreligger.

Min högt värderade vän herr Hage fruktade för att det skulle bli arbetslöshet, om vi icke antoge detta förslag. Ja, det är möjligt. Man talar så mycket om arbetslösheten i våra dagar, men när det gäller denna fråga, kan jag försäkra herr Hage, att den ingenting har att göra med arbetslösheten, ty jag tror inte, att någon förnuftig jordbrukare avhyser sina torpare eller arrendatorer under den tid, som är.

Även har påtalats, att uppsägning skulle ske i stor mängd. Efter vad jag utforskat ha de arrendatorer, som ingått kontrakt under åren 1917—1919, själva begärt att få ettåriga kontrakt, därför att de motsett den nedgående konjunktur, som nu inträtt, och således ha de icke velat gå med på längre arrendetid för att icke få de högre arrendevillkoren fastlåsta. Vidare har gjorts gällande, att uppsägning skett, för att man skulle få tillfälle att bli av med arrendatorerna. Det är en sanning med modifikation. Jag har ej kunnat finna ett enda fall, och vi ha heller icke inom andra lagutskottet kunnat finna någonting, som tytt härpå. När en av de skånska arrendatorernas förtroendemän, en välfödd skåning, var uppe i utskottet och framförde sina krav, tillfrågades han, om det inträffat i något fall, att en arrendator blivit bortkörd, men han svarade, att han icke kände till något sådant fall. Däremot hade han märkt, att arrendevillkoren blivit höjda under högkonjunkturen och detta med ända till 100 procent, ja, i något fall med 300 procent. Man får emellertid handskas varligt med dessa höga procentsiffror, därför att ut-

gångspunkten för höjningen låg nere vid 7 kronor per tunnland, och då bli ju arrendena per tunnland ej så höga. För den skull bör man vara försiktig, innan man åstadkommer alltför mycket buller i denna fråga.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

Vad jag velat säga är, att jag icke tror, att det är någon riksfara, om man låter detta förslag vila, allrahelst som den tid, varunder förslaget är laggiltigt, utgår efter två fardagar. Om det fanns något motiv för förslaget 1920, så är det alldeles bortfallet nu. Jag tror icke, att man påvisa något fall, där det är något intresse varken för den ene eller den andre att köra bort en arrendator. Och skulle det förefinnas, så är verkligen ingen lantbrukare så dum, om jag får använda det uttrycket, att han avhyser en torpare. Sökande ha varit ute efter dylika fall, men de ha icke funnit några. Då det förhåller sig så, kan jag icke annat än intaga den ståndpunkt jag har, och den har icke ändrats under den tid frågan varit aktuell.

Min gamle kamrat i andra lagutskottet herr Nilsson i Vibberbo framhöll, att en lagstiftare icke skulle se bara på lagarna utan på folket. Ja, det må vara riktigt. Jag respekterar alla, som ha en annan uppfattning än jag i denna fråga, liksom jag fordrar, att de skola respektera den uppfattning jag har. Men om jag ser på den reservation, som är framförd av det parti, herr Nilsson tillhör, kan jag icke förstå, att det kan vara rättvist och rättfärdigt att utestänga torpare och arrendatorer, som lyda under enskilda, d. v. s. under större godsägare eller bönder, och endast taga med sådana, som ha lyckan att bo på ett fideikommiss eller en bolagsegendom. Om det vore någon välsignelse med detta lagförslag, är det en orättvisa att framkomma med något sådant. Jag kan för min del icke gå med på en sådan tudelning av de människor, som man vill hjälpa och frälsa med lagförslaget.

Det skulle vara många andra synpunkter att framhålla, men jag vill icke uppehålla tiden härmed. Faktum står kvar, att lagförslaget fallit. Då hjälper det litet eller intet, om vi söka övertyga varandra. Saken blir icke hjälpt med det, utan jag anser, att vi här egentligen endast ha att deklarera vår ställning till frågan. Jag ber att få inskränka mig till vad jag nu sagt och yrka bifall till herr B. Petréns m. fl. reservation och avslag på utskottets hemställan.

Vidare anförde:

Herr Pettersson i Bjälbo: Herr talman! Jag vill ej uppehålla mig vid de uppenbara olägenheter och svårigheter, för att icke säga orättvisor, som bliva en given följd om detta lagförslag antages. Jag vill uteslutande hålla mig till den principiella sidan av saken, därför att jag anser att den sidan icke kommit till sin rätt här under debatten, och att en hel del av herrarna icke ha den rätta blicken för den principiella sidans vikt och betydelse.

Då detta lagförslag år 1920 kom så att säga direkt från jord-

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

kommissionen via Kungl. Maj:t i form av en kungl. proposition, så sades tydligt och klart i motiveringen, att *lagförslaget är endast en förberedande åtgärd för en blivande tvångsavlösning.* Då förslaget sedan kom tillbaka förra året, 1921, så försökte man att skjuta denna motivering i bakgrunden. Men uti utskottets motivering för i år trycker man skarpt på den sidan av saken och säger uttryckligen, att utskottet godtager förenämnda motivering, att vägen till en dylik tvångsavlösning bör hållas öppen, att ingenting får göras som kan försvåra genomförande av en kommande tvångsavlösning o. s. v. Man så att säga stryker under, att det egentligen är tvångsavlösningen, som det här gäller, och man kan icke tydligare, än utskottet här gör, säga ifrån, att det är den frågan som är den viktigaste och att arrendelagen endast är en förberedande åtgärd av långt mindre betydelse. Det är därför klart, att om man godtager och går med på utskottsbetänkandet och lagförslaget här med därtill fogad motivering, så går man också i princip med på att tvångsavlösning är något riktigt och rätt. *Statsmakterna och riksdagen gå i princip med på den inskränkning, den oerhörda inskränkning i äganderätten som ligger i detta tvångsavlösningsinstitut.*

Enligt lagförslaget skulle rätten till tvångsarrendering med åtföljande lösningsrätt tillkomma i stort sett så gott som alla torpare och arrendatorer under huvudgården endast med den begränsningen, att den odlade arealen icke skulle få överskrida 25 hektar samt att ifrågavarande rätt icke heller skulle få utövas, om därigenom uppkomme avsevärt men för jordägaren. Men det är ju uppenbart, att dessa begränsningar äro fullkomligt godtyckliga och i längden ohållbara. Siffran 25 hektar är ju fullkomligt godtyckligt vald. Och varför skall lagen endast gälla arrende under huvudgård, varför icke andra arrenden, exempelvis om en jordägare utarrenderar flera arrendegårdar?

Det är ju uppenbart, att jordkommissionen och de, som stå bakom detta förslag, syfta ofantligt mycket längre än vad förslaget synes innebära. Därom behöver man för övrigt icke sväva i något tvivelsmål, om man läser jordkommissionens sista betänkande. Det efterlystes i dag något livstecken ifrån jordkommissionen. Men ett sådant livstecken har verkligen givits. Om herrarna se efter här i utskottets utlåtande nederst på sidan 16, så befinnes det, att jordkommissionen den 22 april 1921 avgivit ett yttrande, som egentligen utgör en definition på vad den menar med tvångsavlösning. Där heter det, att »begreppet tvångsavlösning av jord för jordbruksändamål i sig innesluter *dels* friköpning av redan bestående utarrenderade självständiga brukningsdelar, vilka sortera under bolags- och andra större enskilda domäner, *och dels* tvångsavlösning av mark för bildande av nya jordbruk, varjämte tvångsavlösning kunde tänkas komma ifråga jämväl för komplettering av bestående brukningsdelar, vilka med hänsyn till sina ägors omfattning, beskaffenhet och läge kunde anses vara i behov av någon utökning i eller avrundning av sitt markinnehav. Av det förhållandet, att i det av kommissionen avgivna betänkandet med förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal icke

berörts annat slag av tvångsavlösning än det, som inneslutes i begreppet friköpning av arrendeställen, *får ingalunda dragas den slutsatsen, att kommissionen tänkte begränsa tvångsavlösningen till att omfatta endast utarrenderade brukningsdelar*».

Ja, här säges det tydligt och klart ifrån, att jordkommissionens definition av och mening med tvångsavlösning innebär, att denna icke bara gäller brukningsdelar, som arrendelagen omförmäler, utan omfattar alla andra arrenden, omfattar jord för bildande av nya jordbruk och jord från omkringliggande hemman för att förstora mindre lägenheter. Det skulle vara synnerligen intressant att från någon av jordkommissionens medlemmar få höra om detta utlåtande av jordkommissionen icke är åtföljt av någon reservation, utan är enhälligt. I så fall veta vi, var vi hava jordkommissionen, och det kan vara intressant för Sveriges lantmän och jordinnehavare att veta, var den står. *Ty detta sista uttalande från jordkommissionen innebär faktiskt den rena rättslösheten på jordäganderättens område. Skall denna princip tillämpas, då kan, mina herrar, ingen sitta säker på sin jord vidare.*

Bakom detta måste ligga den tankegången, *att ingen bör ha rättighet att äga mer jord, än som han kan bruka själv med sin familj. Detta är lagens verkliga innebörd, och härpå ha vi fått svart på vitt i jordkommissionens senaste utlåtande, därom är icke tu tal.*

Förut har det varit vanligt här i Sveriges riksdag, att, då vi rört oss med expropriationsinstitutet, d. v. s. då det gällt att stifta lag angående expropriation, vi gått mycket försiktigt till väga. Vi ha sagt att expropriation får endast användas i nödfall, då parterna icke på annat sätt kunna komma överens, och då endast användas av staten, kommuner eller större allmänna företag, såsom järnvägar, vattenvägar o. s. v. Härifrån har givits endast ett undantag, nämligen ensittarlagen, där det emellertid också gällt alldeles särskilda förhållanden. Skulle emellertid denna nu föreslagna lag med dess motivering bli antagen av riksdagen, då blir som sagt detta expropriationsinstitut så utvidgat, att i stället för att förut ingen enskild fått expropriera jord från annan enskild, så skola hädanefter tiotusental enskilda personer, för att icke säga en högre siffra, få expropriera jord från andra lika många enskilda. Och hur tro herrarna detta skulle sluta? Det skulle sluta så, att jordäganderätten, den rätt som vi lantmän böra vara mera rädda om än någon annan rätt, den rätt, som vi böra vårda som vårt öga, därför att den utgör den enda fasta grunden för vår självständighet och vårt materiella välstånd, denna rätt skulle sjunka ned till en lägre nivå, ett lägre plan, skulle komma under annan äganderätt. Jord skulle man kunna taga nästan hur som helst och när som helst. Men det är uppenbart, att bryter man sönder äganderättsprincipen på en sådan vital punkt som här är fråga om, kanske den vitalaste som finnes, så kan detta icke undgå att utöva inverkan på äganderättsförhållandena även på andra områden. Kan man taga jord, därför att man anser att jordägaren har för mycket jord, jord som han ej behöver, ja, då kan man lika gärna taga huset från en husägare, som man tycker har för mycket, man kan taga vattenfall och fabriker och nästan vad som helst. Det bottnar detta

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

enligt mitt förmenande i den rena, rama rättslösheten, och ingenting annat.

Tror man verkligen att detta skulle vara det rätta sättet att binda folket vid jorden, att öka trevnaden ute på landsbygden? Jag tror tvärtom att det skulle medföra en allmän osäkerhet, en allmän olust ute på landsbygden.

Ja, jag skulle själv önska att dessa mina farhågor vore överdrivna. Men så är nog icke fallet. Jag fruktar, att om en sådan lag som denna kommer till stånd, så skall den utveckling som jag här skisserat visa sig absolut oundviklig. Själv lantbrukare får jag säga, att det finnes ingenting som intresserar mig mera och som jag så skulle vilja försöka att lägga in all min energi för, som att skapa så många självägande bönder som möjligt. Men denna väg, den är icke den rätta för att nå ett sådant mål. Den hjälper nu för tillfället några få, men den sätter hela jordäganderätten i gungning. Den skadar ofantligt mycket mera än den gagnar. För övrigt tror jag, att den i stort sett icke är behövlig. Såvitt mina sagesmän lämnat riktiga uppgifter, har det exempelvis i Västerbotten och andra delar av Norrland redan gått därhän, att inte ens 10 procent av bolagens egendomar numera tillhöra bolagen utan äro frånsålda. Från fideikommissen vill man oupphörligt sälja de flesta arrendegårdarna så fort som möjligt. Staten har stora domäner och stora möjligheter att få jord, så att om det behöves mera jord, kan man lätt skaffa den. Staten kan för närvarande köpa jord till mycket billiga priser och sedan stycka ut densamma. Här finnas egnahemsföreningar i vartenda län, och dessa arbeta med statsanslag, varför det nog kan sägas, att varenda lantbrukare och lantarbetare, som verkligen vill lägga sig vinn om sparsamhet, inom en icke alltför avlägsen framtid bör kunna skaffa sig ett eget hem. Jag för min del skall inte motsätta mig långtgående åtgärder för att befordra en sådan utveckling, men den utveckling, som här är föreslagen, kommer jag aldrig att vara med om, ty den är enligt mitt förmenande olycksbringande för hela Sveriges lantbruksbefolkning. Därför, herr talman, ber jag att få yrka bifall till herr Petréns m. fl. reservation.

Herr Eriksson i Grängesberg: Herr talman! När jag i dag hörde herr Lindman, kom jag så livligt ihåg ett möte, som jag var med om för något mer än tio år sedan. Det var i en socken i Dalarna, som är rätt så stor, men där det inte finnes mer än några få självägande bönder. Det var ett bland de första politiska mötena där i socknen och det var en lördagskväll rätt så sent. Jag talade på detta möte inte alls om jordfrågan utan om helt andra ting. Efter mig uppträdde en gammal konstnär, numera avliden. Han började sitt anförande med att säga, att vi usla socialister ville taga jorden från bönderna och ordna det så, att den strävsamme mannen inte skulle få vara kvar på sin torva och odla sin jord och ha sitt hem i frid. Nu var detta synnerligen opsykologiskt, ty han talade för fattiga ofria torpare. Och följden blev, att om jag inte varit behjärtad, vet jag inte hur det hade gått för mannen den kvällen.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

Nu är det inte likadant med herr Lindman. Han reser inte till torpare och håller så dumma tal, utan om man talar till torpare, så är det naturligtvis om saker, som inte så direkt angå dem. Och om han uppehåller sig vid jordfrågan på ett politiskt möte, så brukade han åminstone förr tala om bonden, som går sjungande bakom plogen — och han plägade anse naturligtvis, att endast den, som har den egna jorden, kan gå sjungande bakom plogen. Ja, jag tror att i viss mån herr Lindman har rätt. Trots att jag är socialdemokrat, anser jag, att det ligger en del sanning i vad han i det avseendet har sagt. Men därmed är det icke säkert, att det därför behöver föreligga äganderätt till jorden. Alldeles givet är däremot, att alla de torpare, som jag talade för den gången och som det finnes så ofantligt många i vårt land, inte gå sjungande bakom plogen.

Det förekommer på många ställen i vårt land, särskilt vid de stora bruken, att man inte vill använda den arrendelag, som vi ha, utan man tillämpar ettåriga arrenden utan skriftligt kontrakt. Det förekommer visserligen mycket låga hyror och arrenden — det skall villigt medgivas. Ofta är arrendet så lågt, att det knappt täcker skatten för jorden. Men arrendatorerna äro ändå i en så ofri och bekymmersam ställning, att många av industriens arbetare sannerligen ha det bättre. Där arrendekontrakt finnas, äro ofta förbehåll intagna, som i våra dagar verkligen äro egendomliga. Man får t. ex. inte inhysa främmande personer, man får inte mottaga främlingar till inneboende hos sig en enda natt, om det inte särskilt medgives, och en del andra sådana rigorösa bestämmelser förekomma. Frånsett detta, förstår emellertid var och en, att man inte kan odla jorden och sköta den förståndigt på de villkor, som oftast äro gällande särskilt beträffande bolagsjorden.

Det är ändå rätt så egendomligt, att de toner, som man får höra här i riksdagen, kan man inte få höra av samma herrar ute på bolagsdomänerna. Jag önskar, att herr Lindman reste till den plats jag nämnde och hölle ett skarpt anförande riktat mot en bättre arrendelagstiftning. Jag gratulerar herr Lindman, om han efter ett sådan föredrag skulle lyckas få en enda valman på sin sida. När man reser ut och talar till storbönderna, så är naturligtvis vad herr Lindman säger ett gott tal, men han borde också gå till de människor det gäller och tala om för dem samma sak.

Enligt den uppfattning, som jag och många med mig hysa, måste man se till, att man bereder en dräglig tillvaro åt alla människor i detta land, och skall man kunna skapa detta, får man icke glömma arrendatorerna och småbönderna.

Herr Lindman sade i slutet av sitt anförande, att det inte var säkert, att de som hade jord med äganderätt vore i den ekonomiskt bästa situationen utan kanhända dessa hade det sämre ställt än arrendatorerna. Jag tror att han i viss mån har rätt däri. Jag tror att en småbonde, som är skuldsatt, kan ha det sämre i vissa fall än en arrendator med långt arrendekontrakt och tryggad ställning.

Det borde ändå vara ett önskemål att få dessa tusen och åter tusen jordens trälar i en gynnsammare ställning, och det parti, som

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

jag tillhör, har försökt göra allt vad vi förmå för att arbeta fram reformer i den vägen.

Men hur gör man på andra sidan? Hur göra inte de, som ha jorden och besitta jorden? Jo, man söker på sina håll att locka bort arrendatorerna från deras arrenden. Naturligtvis går man inte till väga på det sättet, att man får vräkningsdomar till stånd, utan man söker uppnå vad man vill på ett helt annat sätt. Jag vet inte, om det beror på att man fruktar en kommande arrendelagstiftning eller vad anledningen kan vara — men faktiskt är det en förekommande företeelse, att de arrendatorer — de må kunna sköta jorden mycket bra, de må vara styva jordbrukare — som en gång blivit misshagliga för jordägarna, söker man få bort så fort som möjligt. Men man borde väl ändå söka tillgodose även dessa människors intressen.

Nu kan det gentemot mig sägas, att detta tal hör inte alls ihop med den fråga, som vi ha att behandla i dag, ty dessa spörsmål skola ordnas definitivt i ett annat sammanhang. Detta medger jag villigt. Men det motstånd, som rest sig mot den föreliggande lagen, synes mig vara en återspegling av de tankar, som komma att göra sig gällande när vi gå att debattera en lagstiftning, som skall ställa dessa människor i en säkrare och bättre position. Det är ingenting annat — det är inte värt att svepa in sig i fraser. Den siste ärade talaren var öppenhjärtig nog att säga ifrån precis hur det verkliga läget är. Det är själva saken herr Lindman och hans parti inte vill: man vill att bolagen undan för undan skola kunna köpa in böndernas jord. Man vill inte ha en effektiv spärr mot att bondejorden kommer i bolags hand. När så bolagen fått jorden, är det första bolaget gör att lägga inteckning på det hela, och när någon sedan kommer och vill köpa en liten jordbit, så kan bolagets män skylla på, att bolaget har inteckning på hela egendomen, varför det inte är möjligt att sälja en enda kvadratmeter. Då är det inte fråga om att se till, att bonden går sjungande bakom plogen, utan då är det för bolagen fråga om att få sådant folk under sig, som kan vara så beroende och så lämpligt som möjligt för bolagsdisponenten och för dem över huvud, som ha makten att bestämma på egendomen ifråga.

Den lag som nu föreligger är en förberedelse till den nya lagstiftningen. Det har sagts, att inga behov föreligga av bestämmelser, som ge möjlighet för en arrendator att sitta kvar till dess den nya lagstiftningen är färdig. Det finns i detta avseende, säger man, inga rättsfall att peka på. Men nog är väl allmänheten vittnesgill. Jag såg för en stund sedan, inne i första kammaren, en annons i en Smålandstidning, däri icke mindre än 13 torp från ett enda fideikommiss på en gång bjöds ut till arrendering. Jag vet inte vad som låg bakom denna annons — det stod naturligtvis ingenting i annonsen om att dessa 13 jordbrukare, som haft torpen, skulle ha varit odugliga eller insolventa eller någonting sådant, utan det stod helt enkelt att en arrendeauktion på dessa 13 torp skulle komma till stånd. Och dessa torp hade en areal av från 7 upp till 15 hektar. Sådana företeelser förekomma säkerligen på många ställen. Det behöver inte bli några vräkningsdomar, det behöver inte officiellt konstateras,

varför arrendatorerna drivas bort, men säkert är att det dock på vissa håll försiggår ett snabbt ombyte av arrendatorer. Bakom det hela finnes säkerligen en rädsla å jordägarnas sida, för att en lag skall införas, som gåve dessa människor ett tryggat rättsläge.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

Nu säger herr Lindman, att en dylik lagstiftning, som han naturligtvis fruktar för, fastän han i dag inte vill säga det rent ut, icke kan utan vidare vara tillämplig på de arrendatorer, som suttit förut på torpen; vid en sådan lagstiftning måste man utgå från andra synpunkter. Det kan vara riktigt, men det skall bli intressant att se, när lagförslaget en dag förekommer, om det då inte, ifall en politisk vind pressar fram densamma, kommer att heta från det hållet: visserligen kunna vi vara med om en dylik lagstiftning, men vi kunna naturligtvis inte vara med om att hjälpa annat än de arrendatorer, som suttit länge på sina torp, vi kunna inte vara med att hjälpa nya arrendatorer, som suttit endast några få år. De gamla kunna vi på sin höjd hjälpa, dem som haft arrendena femton, tjugu år eller längre tid. Det skall bli intressant att höra, om inte de tonerna den dagen komma att ljuda. Men då vi befara detta, ha vi ansett, att det är nödvändigt att se till, att de, som länge haft sina arrenden, icke skola kunna köras bort från desamma.

Nu har det sagts, att det borde vara nödvändigt att påskynda den nya lagstiftningen. I det fallet vill jag inte göra någon invändning. Jag vet inte vad det beror på att icke något förslag framlagts, och jag vill instämma i den vädjan, som från vissa håll framställts till regeringen och till den närvarande justitieministern att göra allt för att snarast möjligt få ett lagförslag inför riksdagen, som ordnar upp dessa förhållanden. Nu är det i alla fall ett faktum, att ett sådant lagförslag icke föreligger på riksdagens bord. Och ett lika faktum är att vi i dag ha framför oss ett lagförslag, som avser att skydda en del av de arrendatorer, som kunna befaras bli bortkörda från sina torp under den mellantid, som förflyter, tills lagen blir antagen och gällande. Den som har känsla för dessa arrendatorer, den som har känsla inte allenast för de stora jordägarnas möjligheter att göra sig gällande, den tycker jag borde ge dessa torpare det skydd, som nu förevarande lagförslag avser att ge och kan ge.

Jag ber sålunda, herr talman, att på det livligaste få vädja till kammaren att biträda utskottets hemställan. Jag vet, att lagen har fallit, därför att första kammaren fällt densamma. Det kan sålunda endast vara fråga om en opinionsyttring, men i alla fall en opinionsyttring, som för frågan framåt och uttalar, vad andra kammaren finner rätt och lämpligt i förevarande fall. Här föreligger en reservation av herr Nilsson i Vibberbo och herr Tjällgren. Vore det nu så att det gällde att välja på ett rent avslag å lagen och ett antagande av reservationen skulle jag ge min röst för reservationen. För mina bygder är denna tillräcklig, men den är inte tillräcklig för förhållandena i södra Sverige, där man har de stora enskilda godsen. Men då frågan ligger så till som den gör, anser jag för min del, att det inte kan vara lämpligt

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

att gå efter dessa linjer, utan här skall slaget stå mellan utskottets hemställan och blankt avslag, så att det måste bli ett klart uttalande från andra kammaren i denna sak. Jag skulle livligt vilja hoppas, att andra kammaren verkligen går fram efter de linjer, som jordkommissionen, vilken sannerligen inte är någon revolutionär inrättning, vågat sig på att föreslå.

Herr talman! Jag ber att att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Häruti instämde herrar *Pettersson* i Köping, *Hagman*, *Eriksson* i Stockholm, *Carlsson-Frosterud* och *Pettersson* i Hällbacken.

Herr Edén: Herr talman! Såsom den senaste ärade talaren anmärkte, är ju frågan redan avgjord genom första kammarens beslut. Men då han med sådan iver talade för, att andra kammaren nu skulle såsom en opinionsyttring antaga regeringens och utskottets förslag, så må det vara tillåtet för den, som icke anser, att en sådan opinionsyttring bör komma till stånd, att också få ett ord med i denna diskussion.

Det är så mycket större skäl härför, som under hela denna debatt och inte minst i herr Erikssons i Grängesberg anförande förekommit ett sätt att lägga denna fråga, som jag — och jag vet många, som i denna fråga tänka ungefär som jag — inte på några villkor kan godkänna som riktigt. Vad är det nämligen herr Eriksson i Grängesberg nu står och talar om för oss? Jo, att det här skulle gälla en lag, vars antagande eller förkastande efter hans beskrivning skulle vara det avgörande kriteriet på, om man vill vara med om eller icke vara med om »att skaffa arrendatorer och torpare här i landet en bättre ställning». Man vill inte, säger herr Eriksson i Grängesberg, att dessa människor skola »få det bättre ställt», och därför motsätter man sig lagen. Jag ber att på det allra kraftigaste få protestera — jag kan inte använda ett lindrigare uttryck — mot ett sådant sätt att lägga denna diskussion. Här är inte fråga om en lagstiftning, som avser att reglera arrendatorers och torpares rättsförhållanden — det vet herr Eriksson och hela kammaren lika väl som jag — utan här är det fråga om något helt annat, nämligen om man, i avvakten på att ett sådant lagförslag till förbättrande och tryggande av deras ställning en gång i framtiden skall komma fram, bör antaga en särskild lag, som innebär tvångsförlängning av arrende. Detta gäller frågan och ingenting annat.

Det är så mycket mer anledning att göra detta påpekande, som jag finner — jag må säga till min förvåning — att uti den motivering, som herr justitieministern fogat till propositionen, en motivering, som för övrigt egentligen inte utmärker sig för några nyheter — det må då vara sagt — förekommer den nya synpunkten, att herr justitieministern i den del som rubricerats såsom hans yttrande behagar finna, att det motstånd mot detta lagförslag, som förekommit, »grundar sig på en principiell ovilja mot lagstiftning rörande tvångs-

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

avlösning». Jag skulle vilja fråga, antingen: hur vet herr justitieministern det? eller också: hur har herr justieministern läst protokollen, när han kunnat göra ett sådant uttalande? Det finns en hel mängd personer i denna kammare och i den första också, som äro fullkomligt på det klara därmed, att det är ett stort och viktigt socialt behov att skapa en förbättrad och mera tryggad ställning för såväl arrendatorer som torpare. Det finnes många i riksdagen och i landet, som anse, att en social arrendelag för de mellersta och södra delarna av landet är i högsta grad av behovet påkallad. Och det finnes många — och jag kan gärna säga: till dem räknar jag även mig — som inte ens draga sig för att vara med om vad man kallar principen om tvångsavlösning, väl att märka naturligtvis med sådana förbehåll, att principen icke blir på ett oförnuftigt sätt tillämpad. Jag kan i det avseendet nöja mig med att hänvisa ungefär till de förbehåll, som en av de främsta anhängarna av det nu föreliggande förslaget, herr Wohlin, har gjort, nämligen att en sådan tvångsavlösning icke får förekomma i sådana fall, där jorden är behövlig för själva huvudgårdens brukande, eller där den arbetskraft, som sitter på arrendejorden, är behövlig för samma ändamål. Det är alltså inte så, att man med sitt motstånd mot detta förslag riktar sig mot ifrågavarande principer, alltjämt med förbehåll av grundlig prövning, huru de kunna komma att utföras i det blivande förslaget, utan det är så, att man frågar sig, om detta nu förevarande förslag har tillbörligt värde för att befordra tillkomsten av den egentliga lagstiftningen på området. Är det nyttigt, att vi antaga just detta lagförslag? Är det förenat med sådana fördelar, att de uppväga de onekliga olägenheter, som vem som helst måste erkänna att detsamma för med sig?

På denna fråga har jag, herr talman, nödgats svara nej. Jag kan gärna få säga, att när lagförslaget första gången kom fram vid 1920 års riksdag, var det ett av de spörsmål, där jag behövde ett alldeles särskilt grundligt övervägande, innan jag tog ståndpunkt. Det var för mig då — låt mig kalla det så — »frestande» nog att resonera ungefär så som det resoneras i propositionen: det är så gott, att vi taga detta förslag om tvångsförlängning av arrenden för att ha händerna mera fria, när en gång den verkliga lagstiftningen på detta område kommer. Jag stannade emellertid redan då för att rösta avslag. Och jag måste säga, att skälen för mitt ståndpunktstagande i allra högsta grad blivit förstärkta av det som därefter inträffat. Om dessa skäl redan då för mig tedde sig som avgörande för att rösta nej, ha desamma nu blivit ännu mycket starkare.

Jag skall inte upprepa, vad man redan sagt på förmiddagen, nämligen att det är något högst besynnerligt med detta förslag, som kom fram år 1920 i ett visst syfte, vars giltighet var begränsad till år 1925, och som, ehuru det icke blev antaget år 1920 och icke antaget år 1921 heller, dock framlägges nu år 1922, i oförändrat skick, alldeles som om ingenting hade hänt under mellantiden, men fortfarande med giltigheten begränsad till år 1925. Man kan inte komma ifrån den anmärkning, som är gjord, nämligen att det inte under

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

den mellantid, som ligger mellan förslagets första framkomst år 1920 och dess framkomst nu, har visat sig, att detsamma verkligen på grund av det skäl, som angivits som huvudskäl för dess tillkomst, varit behövligt. Ty det skälet var — hur mycket man än nu vill resonera runt omkring saken — att man då ansåg sig behöva sätta en bom mot sådana åtgärder, som kunde lända till *indragning* av arrenden och torp och till deras *förenande med huvudgården*, vilken indragning och vilken förening med huvudgården ansågs kunna vara att befara, därför att jordägaren troddes därmed vilja undgå verkningarna av den blivande sociala arrendelagstiftningen och särskilt en eventuell friköpslagstiftning. Men nu ligger saken så, att här kan icke påvisas och har icke påvisats något enda fall, där man verkligen kan styrka, att arrendegårdar eller torp av sådant skäl verkligen ha blivit indragna. Jag hörde i dag på förmiddagen en talare — jag tror att han var från Sörmlandsbänken; i varje fall refererade han till förhållanden i Sörmland — nämna ett fall, att i detta landskap tre torp blivit indragna och förenade med vederbörande huvudgård. Jag har inte varit i tillfälle att kontrollera denna uppgift. Jag bara ställer den frågan: vet då denne talare, att det inte fanns fullkomligt riktiga och rimliga *jordbrukstekniska* skäl för en sådan indragning? Kan den talaren verkligen på något sätt leda i bevis, att indragningen skett för att förhindra, att vederbörande torpare skulle komma i åtnjutande vare sig av en blivande arrendelagstiftning eller en eventuell friköpsrätt? Jag förmodar, att det kan han inte. Och lika litet har det lyckats att visa sådana förhållanden i de exempel, som för övrigt förekommit i diskussionen.

Det är förresten vissa andra omständigheter med dessa exempel, som kunna förtjäna att beröras. Här föreligger i herr Lindhagens reservation en del så kallade konkreta fall, ett från Jönköpings län, ett från Värmlands och ett från Uppsala och till en del Stockholms län — det sistnämnda gäller Gimo-Österby bruk. Det är ganska intressant, mina ärade ledamöter i kammaren, att, såvitt jag kunnat finna, inte någon av dem, som fört utskottets talan i denna kammare, hittills har försökt att under debatten i dag egentligen gå in på dessa fall och visa upp att de hålla streck. Det förhåller sig nämligen på det sättet, att i den mån det varit möjligt att pröva dessa av herr Lindhagen angivna fall, befinnes det, att väsentliga delar av de uppgifter, som herr Lindhagen kommer med i denna reservation, äro — låt mig sammanfattningsvis helt enkelt kalla det så — ett mönster av ovederhäftighet. Det har visat sig, när man verkligen granskar dessa uppgifter, att desamma på punkt efter punkt äro oriktiga, att de icke överensstämma med de verkliga förhållandena, att de framställa vederbörande jordägares tillvägagångssätt i avgjort skev dager och att de sålunda inte på något sätt kunna vara ägnade att läggas till grund för bedömandet av en fråga av denna art.

Nåväl: man har också på förhand försökt gardera sig mot denna anmärkning, på det sättet nämligen, att man säger, såsom herr justitieministern gör och efter honom utskottet, att »den mer eller

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

mindre talrika förekomsten av dylika mot nyttjanderättsinnehavare riktade åtgärder inte är i och för sig av avgörande betydelse för den föreliggande lagstiftningsfrågan». Jag nödgas då i all vördsamhet göra den frågan, om det inte för den främste målsmannen för lagstiftningen bör var en sak av verklig betydelse, ja t. o. m. av avgörande betydelse, huruvida de motiv, som från början framförts för en lagstiftning av denna art, visat sig verkligen hålla streck, när lagstiftningen uteblev. Det måste väl ändå sägas, att om man alltjämt opererar med farhågorna att nämnda ingripande från jordägarnas sida skulle förekomma, så opererar man på en alldeles sällsynt svag grund, sedan två års erfarenhet hunnit visa, att dessa farhågor, såvitt man hittills kunnat finna, icke varit berättigade.

Emellertid är nu läget i själva verket det, att uti debatten och vid samtal om saken man och man emellan framkommit någonting, som, att döma av referaten, av min ärade meningsfrände i första kammaren, herr Petrén, karakteriserats såsom »motivförskjutning». Man talar icke längre om att denna lagstiftning skulle vara behövlig för att förhindra torpens indragning och arrendenas förenande med huvudgården, utan man säger: den är nödvändig för att förhindra att över huvud taget torpare och arrendatorer bli skilda från sina gårdar och torp, bli uppsagda, få sig förelagda kontrakt med alltför hårda villkor och eventuellt därigenom bli drivna från den jord, som de innehaft, ibland länge, ibland kanske genom generationer. Om *detta* motiv skall jag säga, att det är av den art, att det i allra högsta grad såsom sådant påkallar all möjlig uppmärksamhet. Jag för min del är beredd att utan vidare, i likhet med herr Petrén i sin reservation, medgiva, att det vore hårt — reservationen säger, att det är att beklaga — om man kunde visa, att jordägarna missbrukat sin rätt vid utlöpandet av arrenden till att ställa upp villkor på ett sådant sätt, att de inte längre kunna fyllas av en oförvitlig och plikttrogen arrendator eller torpare.

Men för det första kan det inte hjälpas, att man även för detta fall får lov att fråga: Vet man verkligen, att de fordringar, som i ett och annat åberopat fall förekommit, äro obilliga? Jag skall tillåta mig att säga, att vad herr Lindhagen i den delen angivit rörande Gimo-Österby bruk, det är, såsom jag nyss sagt, i väsentliga delar fullkomligt ovederhäftigt och icke med sanningen överensstämmande. Hans framställning ger en alldeles skev bild av förhållandena. Detsamma *kan* vara förhållandet med vad som berättas från andra ställen här i landet. Jag hörde någon säga på förmiddagen, att i ett av de fall, som varit på tal, och där man påstått, att det blivit alldeles oskäliga höjningar av arrendevillkoren, där hade dessa arrendatorer förut suttit i orubbade villkor under, om jag minns rätt, 40 år. I ett sådant fall måtte det väl ändå vara rimligt, om jordägaren på grund av penningvärdets förändring och eventuellt på grund av en omläggning av de skyldigheter, som åligga torpare och arrendatorer, vill företa en omvärdering, låt vara att den kan te sig som en mycket betydlig höjning av det kontanta arrendet från vad som bestämdes för 40 år sedan. Det kan vara andra fall, där jordägaren icke blott vill

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

göra en sådan omreglering av arrendena, utan där han även anser sig behöva göra en omändring av arrendegårdarnas omfattning, av deras figuration — icke heller dylika omändringar kunna utan vidare underkännas. Överhuvud taget få väl kammarens ledamöter ändå ha godheten medgiva, att också en jordägare i förhållande till arrendatorer och torpare har någon rätt att bevaka, nämligen rätten att se till, att den jord, som är i hans ägo, blir på bästa sätt brukad och ger honom en efter förhållandena rimlig avkastning. Jag har icke för avsikt att förneka, att förutom dessa fall, som jag nämnt, det kan finnas en tredje grupp, nämligen de fall, där verkligen överdrivna anspråk från jordägarens sida ha förekommit. Och jag erkänner, att det kan tänkas, eburu jag icke känner några sådana fall, att jordägaren verkligen gått fram mot en arrendator med sådana fordringar, som betytt att skilja honom från gården. Men huruvida nu i ett sådant fall jordägaren handlar av kitslighet och egenmäktighet, eller huruvida hans åtgörande beror på att vederbörande arrendator eller torpare icke är lämplig att handhava arrendet, det kan varken jag eller någon annan, som icke känner till det konkreta fallet, bedöma.

Även om vi skulle antaga, att här skulle kunna förefinnas missbruk — vi kunna kalla det så — av jordägarens rätt, så blir till sist frågan: Är det riktigt och är det rimligt att av denna anledning gripa till en *sådan* lagstiftning, som det nu föreliggande förslaget innebär? Jag måste för min del anse, att det är icke riktigt och icke rimligt. För det första därför, att lagstiftningen är lagd på ett sådant sätt, att den egentligen icke avser att lösa det problemet. Lagen är ursprungligen, så som den konstruerats, avsedd att sörja för att vissa arrenden kunna fortsättas, tills man eventuellt får en ny lagstiftning. Men nu skulle lagen få ett helt annat syfte. Den skulle, för att nu angiva detta syfte rent ut och på en gång, helt enkelt gå ut på *att reglera arrendebelopp och arrendeskyldigheter*. Detta blir naturligtvis en helt och hållet annan sak än vad man tänkte sig år 1920. Och jag nödgas fråga, fortfarande med vördsam adress till regeringsbänken: Är det vederbörandes mening, att det sätt, varpå man år 1920 lade denna lagstiftning, är ägnat att lösa ett *sådant* problem som det att genom det allmännas ingripande reglera arrendebeloppen och arrendeskyldigheterna?

Hur har man löst detta problem? Jo, lagen föreskriver, att om jordägaren och arrendatorn eller torparen icke komma överens, skall man tillsätta en nämnd, där var och en av parterna har att utse en ledamot och länsstyrelsen tillsätter den tredje. Det har anmärkts av någon talare, att därmed blir i själva verket den av länsstyrelsen utsedde skiljemannen den, som avgör hela frågan om arrendebelopp och andra arrendevillkor, när tvist föreligger mellan parterna. Då frågar jag kammarens ärade ledamöter: kan det vara lämpligt att kasta ut hundratals, kanske tusentals dylika arrendetvister till sådan skiljenämnds behandling? Ty märk väl, att om bara lagen kommer till stånd och vederbörande arrendatorer och torpare få reda på lagens innehåll, så komma de givetvis att begagna sig av lagstiftningen och väcka tvist om arrendevillkoren. De komma naturligtvis att resonera

så, att de i alla händelser icke kunna förlora något härpå. Alltså: kan det vara någon rimlighet i att kasta ut hundratal eller tusental av tvister om arrendevillkor och arrendebelopp över hela landet till avgörande av dessa nämnder, där länsstyrelsernas representanter skola sitta och fälla utslaget? Jag tror för min del icke, att detta kan vara en lycklig anordning, varken för jordägare eller för arrendatorer och torpare. Jag tror, att i stort sett måste det vara bättre, att de få söka komma överens, även med risk att ett misslyckande härutinnan skulle kunna leda till ett i och för sig nog så beklagligt avskiljande av arrendatorn från arrendet. Vad länsstyrelsens uppgift enligt förslaget beträffar, skulle jag särskilt vilja framhålla, att få uppdrag kunna väl tänkas vara mera pinsamma för en länsstyrelse än att utse en eller flera skiljedomare i ett stort antal så ömtåliga och så invecklade privaträttsliga förhållanden, och få uppdrag skulle väl vara så svåra att taga emot för den man, till vilken länsstyrelsen vänder sig, än ett dylikt uppdrag att sätta sig och avgöra en hel rad dylika tvister mellan arrendatorer och jordägare.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

Denna »motivförskjutning» i hela lagförslagets innebörd har alltså för mig varit en ytterligare anledning till att anse att förslaget icke bör av riksdagen nu antagas.

Slutligen skall jag också tillåta mig att framhålla en annan synpunkt. När man först kom fram med detta förslag från jordkommissionens sida och förslaget, såsom jag nyss nämnt, för mången föreföll nog så tilltalande, förutsattes det ju, att jordkommissionen inom den närmaste framtiden skulle taga upp frågan om den sociala arrendelagstiftningen och eventuellt friköpningsrätten till behandling samt så snart som möjligt inkomma med förslag härutinnan. Det har i debatten redan sagts, och jag tillåter mig bara att understryka den saken, att två år gått sedan dess, utan att jordkommissionen veterligen uträttat någonting för lösningen av detta ytterst invecklade problem. Jag skyndar mig tillägga, att jordkommissionen har haft mycket annat arbete under händer, och det är således i och för sig icke någon förebråelse som härmed riktas mot kommissionen, men det är dock ett konstaterande av att jordkommissionen icke ansett denna fråga så brådskande, att man behövt skjuta den i förgrunden. Men icke nog med detta, icke nog med att jordkommissionen icke utarbetat dessa förslag, utan man gör sig i denna stund den frågan: När skall överhuvud jordkommissionen bli i tillfälle att upptaga sitt arbete? Jag syftar med denna fråga icke endast på problemet om arredatorers och torpares ställning, utan på kommissionens arbete i allmänhet för lösningen av de många stora spörsmål den har under behandling. För närvarande är, såvitt jag vet, jordkommissionen till och med utan ordförande. Är det verkligen rimligt att till en kommission, som befinner sig i ett sådant läge, utan vidare sätta det förtroendet, att man inom två år skulle från denna kommission ha att emotse ett förslag, som riksdagen med säkerhet kan lägga till grund för en blivande lagstiftning? Jag för min del vill icke binda mig vid en sådan utsikt.

Nej, mina damer och herrar, det är nog så, att skulle vi nu an-

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

taga denna lag, så blir det icke en lag bara till 1925, utan det blir en lag, som liksom automatiskt skulle kräva sin fortsättning allt intill dess att jordkommissionen eller någon annan utredningsmyndighet utarbetat det ännu icke påtänkta lagförslaget i huvudfrågan och riksdagen kunnat enas om detta. Med andra ord, vi skulle under skenet av en provisorisk åtgärd ha kommit till en lagstiftning, som för en oöverskådlig tid lägger i händerna på länsstyrelsernas utsedda skiljemän att reglera arrendeavtalen mellan jordägare å ena sidan, arrendatorer och torpare å den andra, så snart tvist dem emellan uppkommer. Så ligger frågan. Inför en sådan situation kan jag icke finna annat än att det skulle vara verkligen betänkligt, om riksdagen skulle bifalla detta förslag. Jag måste anse, att det vore beklagligt, om andra kammaren skulle av en i och för sig än så berättigad ömhetskänsla om de folkklasser det här gäller låta narra sig till ett steg, som i sina konsekvenser är fullständigt oöverskådligt.

Det återstår mig endast en liten särskild avdelning av denna fråga, nämligen den som anknyter sig till reservationen av bondeförbundets representanter i utskottet. Denna reservation går som bekant ut på att lagen visserligen skulle antagas, men icke gälla för vanliga enskilda jordägares jord utan endast för bolags- och fideikommissjord. Den fullständiga, förlåt att jag säger det, principlösheten i en sådan åtgärd bör väl ligga i öppen dag. Jag förmodar, att det är sagt under debatten, fast jag icke hört det: Hur vill den ärade talare, som här försvarat bondeförbundets reservation i detta stycke, försvara sitt förslag exempelvis för sådana fall som de, där under en jordägare är förenad dels fideikommissjord och dels jord, som ligger utanför fideikommisset? Kan han verkligen finna det rättvist att en arrendator på fideikommissjorden får sitt arrendeavtal förlängt tvångsvis men en arrendator under samme jordägare, som har jord utanför fideikommisset, icke får komma i åtnjutande av samma förmån? Herr Nilsson i Vibberbo talade nyss om att han för sin del i denna fråga icke tänkte så mycket på lagarna utan på folket och dess bästa. Ja, att han icke tänkte på lagarna eller rättare sagt på deras logiska sammanhang, det har jag tydligt tyckt mig finna i detta fall. Men då han säger, att han tänker på folkets bästa, frågar jag: Äro då icke de arrendatorer, som sitta på enskild jord, också folk? Ha icke de precis samma intressen som arrendatorer, som sitta på fideikommissjord eller aktiebolagsjord? Om man skall se denna fråga, såsom herr Nilsson ser den, ur arrendatorernas synpunkter, varför inte då hjälpa dem alla? Varför bara taga ut dem, som höra under någon av de nämnda kategorierna?

Den ärade talaren yttrade, att bondeförbundet, när det intog denna ståndpunkt, hade gjort det i syfte att se till, om man icke skulle kunna komma fram på den vägen, när nu riksdagen icke ville vara med om att gå på den radikalare lagstiftning, som regeringen föreslagit. Ja, naturligtvis är detta ett sådant försök, och alla försök kunna ju var lovliga i och för sig. Men jag fäster uppmärksamheten på, att i själva yttrandet ligger en ganska tydlig anvisning om att denne talare — och jag förmodar även hans meningsfränder — för

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

sin del icke egentligen skulle ha någonting emot att taga det längre gående förslaget, om de blott kunde få det igenom, eller kanske vi skulle kunna säga, om de bara riktigt tordes ställa sig på den ståndpunkten. Denna sista i och för sig kanske icke artiga vändning föll mig på tungan, då jag kom ihåg, att under de tre tillfällen, då denna fråga varit före, har bondeförbundet, så vitt jag kunnat finna, lyckats intaga tre skiljaktiga ståndpunkter. År 1920 var gruppen med på ett förslag sådant som det, som nu föreligger från regeringen. År 1921 — ja då vet man icke riktigt, var man hade gruppen. Dess representation i utskottet var visst frånvarande någon gång, då ärendet behandlades, och uti kammaren, skulle jag tro, var det åtminstone en representant som steg upp och yrkade avslag. Allt tyder på, att gruppen då intog en ståndpunkt som innebar avslag. Nu, 1922, har man gått en medelväg, i det man påyrkar en lagstiftning, som rör fideikommissjord och bolagsjord men icke enskild jord. Jag är villig att ge allt erkännande åt möjligheten att göra modifikationer för att »komma fram», som herr Nilsson i Vibberbo uttryckte sig. Men det förefaller mig, att modifikationerna eller förändringarna varit väl många och väl snabba för att inge ett fullt förtroende till att vederbörande klargjort för sig hela innebörden av den viktiga fråga, som ligger i detta förslag.

Herr talman! Efter vad jag nu anfört ligger det ju i öppen dag, att jag slutar med ett yrkande om bifall till herr Petréns m. fl. reservation. Men när jag gör det, vill jag uttryckligen ha sagt ifrån, att den, som fattar eller som vill uttolka ett sådant yrkande såsom bevis för att jag och de, som i denna sak följa mig, icke vilja vara med på en verkligt social arrendelagstiftning, eventuellt till och med åtgärder för friköpande eller avlösning inom rimliga gränser av jord, den, som försöker sådant, kan icke, efter vad som nu är sagt, göra detta utan att uppenbart förgripa sig på verkliga förhållandet. Man kan ha och man har fullkomligt lika starkt intresse för det stora problemet även om man icke inbillar sig, att det i en hastig vändning skulle föras framåt genom en åtgärd av så tvivelaktig och i många avseenden betänklig beskaffenhet, som denna. Det är av dessa skäl, som jag, herr talman, vågar påstå, att fortfarande även de som rösta för avslag på det nu föreliggande förslaget skola ha rätt att räkna sig till dem, som önska, att de folkklasser, det gäller, enligt herr Erikssons i Grängesberg yttrande måtte »få det bättre» och måtte »få en mera tryggad ställning».

Jag yrkar bifall till herr Petréns m. fl. reservation,

Med herr Edén förenade sig herrar *Bengtsson* i Norup, *Olofsson* i Digernäs, *Janson* i Kungsör, *Rehn* och *Karlsson* i Gąsabäck.

Herr Magnusson i Kalmar: Herr talman! Då jag inom utskottet har deltagit i den förberedande behandlingen av denna fråga men av viss anledning icke blivit antecknad i utskottets utlåtande, skall jag be att få säga några ord.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

Herr Edén började sitt anförande med en protest emot en kammarkamrat. Jag brukar inte använda starka uttryck, men då herr Edén kunde göra det, anser även jag mig vara oförhindrad att göra det. Jag vill rikta denna protest emot herr Edéns partivän herr Ödström. Herr Ödström anförde, att det för utskottsmajoriteten endast varit ett agitationsnummer att lägga sig i selen för denna fråga. Jag vill fråga herr Ödström, med vad rätt han kan göra ett sådant påstående. Hade vårt sociala intresse för de människor, förslaget avser att hjälpa, varit så ytligt och grunt, då hade vi sannolikt icke lagt oss i selen för att få detta lagförslag igenom under åtskilliga år, utan då hade vi sannolikt stannat vid ett sådant negativt yrkande på rent avslag, som herr Ödström i år och tidigare framställt.

För att därefter övergå till själva saken, vill jag först säga några ord med avseende å den rent principiella invändning, som riktats emot det föreliggande lagförslaget. Herr Lindman var inne på den och likaså herr Pettersson i Bjälbo. Herr Pettersson i Bjälbo tillät sig säga, att om detta förslag bleve lag skulle ingen sitta säker på sin jord. Så vitt jag kan förstå avser ju emellertid detta lagförslag att skapa trygghet för en mängd människor, som nu sitta i en otrygg och osäker ställning, och jag tror verkligen inte, att det intrång, som lagförslaget verkligen gör för den enskilde jordägaren, skall vara av så stort men för honom med hänsyn till det stora och sociala mål, man skulle vinna, nämligen en trygg och säker ställning för tusentals personer.

Man har sagt att om detta förslag upphöjes till lag, så komma vi ett följande år att kräva genomförande av en tvångslag om friköpning av jord såsom en följd av denna lagstiftning. »Principen är rubbad», säger herr Pettersson i Bjälbo. Jag vill svara: är det bara det, det beror på, att bryta emot den principen, så vill jag gent emot herr Pettersson i Bjälbo betona, att den principen ha statsmakterna redan brutit emot genom den lag som riksdagen antog 1918, den s. k. ensittarelagen, som under vissa villkor medger friköpsrätt åt en nyttjanderättsinnehavare av jord. Sålunda har riksdagen redan tidigare slagit in just på den väg, som vi nu anse nödvändig för vårt syftemål, nämligen en tryggad ställning för torpare och arrendatorer, vilka nu sakna nödig säkerhet.

Herr Lindman citerade jordkommissionens utlåtande såsom stöd för sin ståndpunkt, nämligen följande: »Upphävandet av jordägarens frihet att vid löpande arrendeperiods utgång få efter sitt gottfinnande antingen ånyo på arrende upplåta eller ock i en eller annan form för egen räkning disponera över den honom tillhöriga brukningsenheten måste ovillkorligen framstå såsom ett synnerligen långt gående ingrepp i den enskildes rätt att råda över sin egendom.»

Sedan ansåg herr Lindman, att det inte låg i hans intresse att citera jordkommissionen längre. Men om herr Lindman fullföljt, vad jordkommissionen säger, vilket jag skall ta mig friheten att göra, så skulle det ha låtit så här: »Då jordkommissionen det oaktat icke tvekar att framlägga förslag till lagstiftningsåtgärder i sådan riktning, har detta sin grund i kommissionens övertygelse att utan en

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

dylik lagstiftning den kommissionen åliggande uppgift i fråga om tryggandet av de socialt och ekonomiskt svagast situerade nyttjanderättshavarnas ställning svårligen kan ernå en tillfredsställande lösning.» Sålunda, trots att jordkommissionen säger, att det gäller ett ingrepp i jordägarens rätt, tvekar jordkommissionen inte att framlägga och tillstyrka förslaget och detta just med hänsyn till torpares och arrendatorers ställning, som förslaget avser att trygga. Detta i all korthet om de rent principiella sidorna av saken.

Nu har man emellertid såsom ett, som man anser mycket tungt vägande skäl ifrån motsatta sidan framhållit, att vi icke kunna prestera några bevis för lagens nödvändighet och ännu mindre peka på några fall, där jordägaren har nekat ingå förnyat arrende med arredatorn, när ett arrende utlupit, på grund av att han ville undgå en eventuell friköpsrätt. Ja, jag vill med anledning av att herr Edén också var inne på den frågan, tillåta mig fråga: Tror herr Edén eller någon av kammarens övriga ledamöter, att om någon jordägare verkligen hade haft det syftemålet att undgå den eventuella friköpslagens konsekvenser och därför nekat förnya arrendet med en arrendator, han skulle ha motiverat sitt nekande med att han ville undgå en eventuell friköpslag? Jag höll på att säga, att det är nästan för mycket begärt, att människor — i detta fall jordägarna — skola så blotta sina innersta syften, att de tydligt markera en sådan avsikt med ett förnekande av arrendets förnyande. Det blir därför, det medger jag, svårt för oss att bevisa, att sådana fall finnas, där man har nekat att ingå förnyat arrende på grund av att man vill undgå en eventuell friköpslag. Man må emellertid hava vilken uppfattning som helst om vad som inträffat, för min personliga del tillmäter jag det ändock en viss betydelse som motiv för lagens nödvändighet, och jag vill tillåta mig i år, liksom jag gjorde i fjol och som jag i utskottet framhållit, att säga, att även om ej ett enda fall hade inträffat, där jordägaren hade nekat förnya arrendet, så anser jag, att blotta möjligheten att kunna undgå en eventuell friköpslag genom att neka arrendets förnyande innebär en social våda, som bör genom lagstiftning förhindras. Jag anser således, att genom den möjlighet som finnes, det blir en viss olägenhet, som också bör genom lagstiftning förebyggas.

Nu har med avseende å dessa mycket omtalade fall såväl herr Magnusson i Skövde som herr Ödström, båda tillhörande utskottet, framhållit, att man inom utskottet icke kunnat prestera någonting, och lika litet de målsmän för Skånes arrendatorers förening, som haft företräde inför utskottet. Dessa kunde icke peka på några fall, och följaktligen är det inte något som helst behov av lagstiftningen. Jag skall emellertid tillåta mig citera något av innehållet i en skrivelse, som har tillställts andra lagutskottet av Skånes arrendatorers förening, vilken skrivelse man, åtminstone enligt min uppfattning, har rätt att tillmäta en ganska stor betydelse. Det heter: »Föreningen har med bekymmer konstaterat, att riksdagen såväl under förra året som år 1920 avslagit förslag om nu ifrågavarande lagstiftning, och de farhågor, som föreningen redan vid avlåtandet av sin framställ-

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

ning till jordkommissionen hyste, att förhållandena skulle komma att än mera förvärras, hava också visat sig välgrundade. Sålunda hava uppsägningar av arrendeavtal, som utlöpte den 14 mars 1921 i många fall medfört, att arrendatorerna, som icke ansett sig kunna betala de alltför högt tilltagna arrendebelopp, som av jordägarna fordrades, nödgats frånträda sina arrenden och genom realisation av sina lösören och kreatur under rådande depressionstid åsamkats betydande förluster. I ett fall åter, då nya avtal verkligen kommit till stånd, har vederbörande jordägare vid underhandlingar om nya avtal från den 14 mars innevarande år fordrat väsentliga höjningar å de redan förra året kraftigt uppskruvade arrendebeloppen. Exempelvis har för en till 10,800 kronor taxeringsvärderad fastighet, som år 1914 betingade ett arrende av 500 kronor och vilket arrende 1921 höjdes till 900 kronor, för femårig upplåtelse från den 14 mars 1922 begärts ett arrende av 1,400 kronor. För en till 8,000 kronor taxeringsvärderad fastighet äro motsvarande tal 420 kronor, 650 kronor och 1,200 kronor, och ytterligare liknande exempel skulle kunna framdragas. Det är i betraktande av sådana siffror givet, att de av föreningen i dess skrivelse till jordkommissionen anförda synpunkterna icke kunna frånkännas beaktande. Då tendensen hos jordägarna att ensidigt utnyttja sin maktställning gentemot de betydligt svagare arrendatorerna därtill långt ifrån att minskas tvärtom är i tilltagande, är det föreningens bestämda uppfattning, att arrendatorsklassen och därmed även jordbruket skulle vållas betydlig skada, därest icke statsmakterna inskrida till reglerande av hithörande förhållanden.» Jag skall, herr talman, be att få citera endast några rader till: »Alldeles oavsett, huruvida jordägarnas taktik är att hänföra till en befarad lagstiftning om tvångsavlösen av jord och om en sådan omständighet i och för sig bör kunna motivera ett inskridande, synes det emellertid föreningen, som om de abnorma prisförhållanden, vilka för närvarande äro rådande på jordbruksproduktionens område och som i första hand drabba brukaren av jorden, väl kunde försvara ett statsingripande på lagstiftningens väg.»

I denna skrivelse pekar föreningen på att det inträffat en oerhörd stegring i den arrendesumma, som uppsatts som villkor för förnyat arrende, en så avsevärd stegring under tiden 1914—1921 och en sådan ytterligare stegring under 1922, att dessa arrendatorer fatta det — och det är också min personliga uppfattning — såsom en anledning att giva akt på dessa förhållanden, vilka, enligt vad jag kan förstå, oförtydbart giva vid handen, att man på något sätt ändå försöker undgå ett förnyande av arrendeavtalen.

Under fjolåret framfördes det i tidningspressen åtskilliga fall, som hade föranlett uppsägningar, fall, där man hade nekat ingå förnyat arrende med arrendator. Jag medger, att det är svårt att bevisa, att dessa fall verkligen avsågo ett undgående av en eventuell blivande friköpslag. Jag har emellertid fäst mig vid ett fall, där synemännen hade under omprövning och utredning motiven för ett nekande till ett förnyat arrende, och där dessa synemän säga följande: »Nu är det emellertid arrendegårdar, som blivit nedlagda, jordbruk

som utplånats, och rent nationalekonomiskt sett är detta icke tilltalande.» — Synemännen konstatera således, att det är jordbruk som blivit nedlagda, och att det inte är tilltalande ur nationalekonomisk synpunkt. Jag tillägger: det är ej heller tilltalande ur social synpunkt.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

Jag fäste mig även vid ett yttrande av herr Ödström och vars mening herr Edén också tangerade, nämligen: Jag kan mycket väl vara med om en sådan lagstiftning, blott den ej omfattar så många. Ja, då tycker jag, att det vore ju anledning för herr Ödström att reflektera på herr Nilssons i Vibberbo reservation, ty den har verkligen gått den vägen. Men den reservationen kunde i varje fall ej herr Edén godtaga. Jag tvivlar också på att herr Ödström vill godtaga den. *Om* det nu är på det sättet, att en del av reservanterna, däribland herr Ödström, ändå vilja vara med om en lagstiftning, så skulle jag till dem vilja säga: stanna då icke på denna negativa ståndpunkt, på rena avslagslinjen, utan lägg fram ett förslag, som visar vilken väg herrarna vilja gå och hur långt herrarna vilja gå, då det gäller att trygga dessa arrendatorers ställning på det här ifrågavarande området. Man får nämligen inte reda på det genom den ståndpunkt reservanterna intaga, och som även tidigare intagits i denna fråga.

Herr talman, jag anser, att lagförslaget har goda skäl för sig, att det har en uppgift att fylla, och att det är en social rättfärdighetsplikt man gör mot dessa torpare och arrendatorer. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

I detta yttrande, under vilket herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, instämde herr *Norsell.*

Herr Olsson i Kullenbergstorp: Herr talman! Sedan jag åhört en hel del av debatten i föreliggande fråga i första kammaren och sedan jag här har åhört hela debatten, såväl den som fördes på förmiddagen som den, vilken i afton förekommit, kan jag icke neka till att jag fått ett synnerligen beklämmande intryck av dessa debatter. Det synes mig verkligen, som om båda de olika riktningarna, de motsatta åskådningarna år från år skilts allt längre från varandra, som man rent ut söker att gå till de yttersta punkterna på båda hållen.

Å ena sidan yttrades på förmiddagen, tyckte jag, rätt lättvindiga ord om en tvångsavlösning av jord. Det är en sak, som man ej springer till. Om och i vad mån den saken verkligen kan och bör göras är någonting, som får vara ytterst väl genomtänkt, annars kan detta bliva ett tveeggat svärd, som mer skadar än gagnar. Det har alltför väl de länders historia visat, där man verkligen nödgats slå in på denna väg, kanske mer eller mindre hårdhänt. Å andra sidan har jag funnit även i dag, att åtskilliga såsom sin bestämda mening deklarerat, att på denna punkt flytta de sig icke en millimeter utan stå på rena avslaget över hela linjen i jordfrågan, detta såvitt jag kan förstå.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

En talare fordrade respekt för sin åsikt. Det skall jag giva honom, och jag hoppas då, att också den talaren kan skänka mig en liten smula respekt för min mening. Vi kunna då följaktligen vara kvitt på detta område. Men vad som synes oss synnerligen svårt, det är just huru man skall tänka sig, att man skall komma fram till en lösning av vår stora jordfråga. Jag yttrade i fjol liksom för två år sedan, att jag tror, att man icke utan vidare kan skjuta den frågan åt sidan. Nej, intet folk har kommit förbi denna punkt, och intet folk kommer heller förbi den i framtiden. Nu ha en hel del andra talare yttrat, att ett avslagsyrkande icke får tolkas som ett avslag i och för sig. Fastän de yrka avslag äro de synnerligen intresserade för de samhällsgrupper, som det här gäller. Ja, det är jag väl skyldig tro, men det vore verkligen synnerligen intressant, om det där samhällsintresset kunde visa sig i det allra minsta positiva uppslag. Ty man hjälper inte folk materiellt med blott aldrig så goda välgångsönskningar och därmed att man överhuvud taget vill dem allt gott, då man, när och var ett förslag från annat håll framkommer, förklarar, att det kan man inte det allra minsta reflektera på. Jag tror verkligen att för att kunna tillfredsställa sådana önskemål jordkommissionen skulle vara begåvad med mer än vanliga mänskliga egenskaper. Då skulle man vara, som man brukar säga, en trollkarl, som kunde göra helt enkelt det omöjliga.

Vad vi diskutera i kväll är väl ändå huvudsakligast, hur man skall trygga något bättre än hittillsdags dem, som innehava annans jord och bruka densamma. Jag lämnar då åsido frågan om tvångsavlösningen. Jag har sagt en gång förut, att jag anser, att ett eventuellt beslut om tvångsförlängning av arrendena inte binder det allra minsta i avseende på frågan om en tvångsavlösning. Jag låter var sak sköta sig själv, om jag så får säga. Dessa båda frågor ha inte något oavvisligt sammanhang med varandra. Och jag förmodar, att det aldrig kommer att finnas en kammare här, som skulle vilja taga ett förslag om tvångsavlösning, hur det än vore beskaffat, bara därför att den förut tagit arrendeförslaget. Jag är övertygad, att ingen skulle känna sig pliktig att taga tvångsavlösningen för den skull. Då gör jag mig den frågan, vad man skall kunna ytterligare åstadkomma för att något bättre trygga besittningsrätten än den nu är tryggad. Herr Edén gav ju en mycket korrekt framställning av de direktiv, som jordkommissionen fick under den tid, då herr Edén var statsminister. Jag må säga: vilka detaljbestämmelser, legala bestämmelser om viss uppsägningstid och andra förbättringar som man möjligen kan införa i lagen, så beröra de ändå blott periferien för dessa brukare. Det centrala i själva frågan ligger i arrendet och optionsrätten, såsom jag ser det. Och jag har ännu aldrig hört någon kunna ens på minsta sätt klargöra, hur man skulle kunna bortse från dessa saker och likväl trygga arrendatorn och ge honom hopp om att få ersättning för den möda, han lägger ned på den arrenderade jorden utöver vad som strängt åligger honom enligt det skrivna kontraktet. Ty man må skriva kontrakt hur man vill, så beror det ändå på hur brukaren själv vill taga i och arbeta, det kan man inte komma

ifrån. Och den känslan hos arrendatorn, att om han lägger ned en massa arbete och kostnader, så behöver detta, om han skulle falla ifrån eller kontraktstiden gå ut, dock icke vara alldeles bortkastat för honom själv eller hans anhöriga, det är den, som är den springande punkten beträffande brukaren på annans jord. Det vågar jag påstå, ty så lång livserfarenhet har jag, och så många arrenden och arrendatorer har jag sett. Det skulle vara synnerligen intressant, om någon kunde stå upp och säga: nej, det centrala är någonting annat beträffande arrenden och arrendatorer.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

Nu var det så, att när vi i jordkommissionen i slutet av år 1919 kommo in på detta spörsmål — jag medger, att vi måhända voro litet suggererade av de här olycksaliga kristiderna och valutaförhållandena — så började ju åtskilliga av mina kamrater att tala om risken av att åtskilliga arrendatorer kunde bli uppsagda och komma ifrån sina arrenden. Jag såg det från en helt annan synvinkel. Jag såg det nämligen som en ren arrendefråga; för mig var det icke alls någon fråga om friköpning. Då var ju ställningen ändå sådan, att vi hade kommit upp på den allra högsta toppen, man gärna kunde tänka sig, i fråga om prisläge. Vår valuta, vad var den? Ja, det är knappt man kan säga, vad den är i dag. Den är en papperspenning, och det var den då, men nu har den ju större värde, än den hade då. När staten själv hade kastat bort det hållbara i valutan — ty jag vågar påstå, att sådan var ställningen — så var det ju den olägenheten, att om man skrev ett avtal i kronor, så blev det kronor även på lång sikt. Det var åtminstone för mig ett synnerligen kinkigt förhållande det där, och jag sade mig, att det skall aldrig kunna leda till annan följd än den, att om de inte äro alldeles tokiga, både jordägare och arrendatorer, så skola de anse sig absolut tvungna att taga ytterst korta arrenden. Jag känner nu till en hel massa arrenden, och jag tror, att inte ett enda arrende i den trakt, där jag bor, har avslutats på längre tid än 5 år sedan 1920. 2 år och 3 år o. s. v. är det vanliga. Vad är återigen följden av det? Jo, det har jag också en rätt lång erfarenhet av. Ett kort arrende leder automatiskt till utsugning av den arrenderade jorden. Var och en som har ett arrende på kort tid och inte har klart för sig, att han säkert erhåller förlängning av arrendet, han är tvungen att använda den metoden att taga ut det allra yttersta. Och det är snart gjort att förstöra jorden, men det tar både kapital och tid att sätta den i kraft igen. Nu säger man, att även om man hade gått med på tvångsförlängning av arrendena, så hade det ändå blivit kort tid. Ja bevars, det hade det. Men då hade det blivit kort tid under förutsättning att arrendatorn hade option, hade förmånsrätt till att få jorden på nytt arrende.

Jag förstår inte, hur man kan på något håll tycka, att det är så utomordentligt märkvärdigt med optionsrätt för jord, som inte är statens. Man tycker visst, att det är någonting alldeles avvita. Ja, såvitt jag följt med förhållandena, så ha ju engelsmännen, som tyckas vara längst komna på detta område, rätt lång tid tillämpat en sådan förmånsrätt på åtskilliga arrenden. Här i landet ha vi ju haft en pe-

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal.
(Forts.)

riod, då staten icke tillämpade optionsrätt på sina arrenden. Hur gick det då? Jo, det fick jag se och se grundligt. Av alla de arrendatorer, som tillträdde arrenden under den tiden, då optionsrätten var borta, såg jag ingen sitta arrendetiden ut. Då gällde det, att man skulle taga ut det mesta möjliga i arrende. Man skulle ha öppen auktion. Den som kunde jagas upp till det högsta budet, fick arrendet, blott han kunde ställa borgen. Senast när den femåriga borgenstiden var slut, var arrendatorn borta. I längden förlorade staten betydligt även i fråga om sina arrendeinkomster, ty egendomarna vansköttes, och när arrendatorn lämnade gården, fick man taga vad man kunde få i arrende för den kommande perioden eller för den tid som återstod av arrendeperioden. Detta system tillämpades, om jag minns rätt, i tolv eller tretton år. Därefter återinfördes optionsrätten, och vi ha haft den alltsedan. Man kan tycka, att det var märkvärdigt, att man behövde optionsrätt, när det gäller statens jord, där ju värderingar och allting kunna ske så utmärkt bra och där man har en så stor och präktig apparat. Men det visade sig i alla fall, att man behövde det.

Det har sagts, att man inte skall inkräkta på äganderätten. I förbigående vill jag säga, att det inte är någon inkräktning på äganderätten, som förslaget gäller, utan det är endast vissa av äganderättens funktioner man inkräktar en smula på. Och det har man ju gjort förut också. Därmed vill jag dock icke säga, att därför att man har inkräktat åtskilligt, så kan man gå hur långt som helst. Men jag undrar ändå, hur man tänker sig, att denna jord i längden skall kunna bli skött, då man säger, att detta är helt och hållet jordägarens sak: vill han köra bort arrendatorn, så må det stå honom fritt, och vill han sätta arrendet så högt, att arrendatorn icke kan bära det, så må det stå honom fritt. Komma inte herrarna omedvetet på den linjen, att ni betrakta ägarna av vår jord precis på samma sätt som ägaren av inventarierna i en lumpbod: man kan göra nästan vad man vill därmed. Jag har sannerligen aldrig kunnat se saken så. Jag tror, att det behövs mera samhörighet med den, som skall bruka jorden, så att han inte kan blåsas bort precis ögonblickligen eller av en nyck. Nu säger man: ja, men då riskerar man att inte kunna få bort de dåliga arrendatorerna. Men har den risken varit så betydlig för kronan? Där finns ju samma historia. Är det inte tvärtom sannolikare, att man med detta system med otrygga förhållanden för arrendatorerna får betydligt sämre arrendatorer? Jag tror, att det är det.

Så har man förklarat, att den reservation, som är avgiven av herrar Tjällgren och Nilsson i Vibberbo, är nära nog det sämsta av allt. Den är principlös eller någonting i den vägen. Ja, då beklagar jag, att det fanns 63 principlösa i första kammaren. Det var rätt mycket. Jag tycker, att det var litet hårt, detta yttrande. Man gick också in på, hur vi ställt oss i bondeförbundet under dessa tre år. Ja, förlåt, det har varit precis ens, alla tre åren. Vi ha gått fram med reservation hela tiden, då den saken är klar. Det har inte varit någon skillnad. Jag har själv uttalat mig precis ens både

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

i förfjol, i fjol och nu i afton, och det kommer jag även att göra, om frågan kommer upp ett annat år.

Vidare har man sagt, att detta icke vore någon princip att tillämpa i fråga om bolagsjord och fideikommissjord. Ja, ha vi inte haft särskilda bestämmelser i fråga om bolagsjord? Jag tror till och med, att man skar tämligen noga av beträffande Norrlandslagarna. Jag tycker det hörs, som om man glömt det. Och beträffande fideikommissen gjorde man ju en avskiljning från annan äganderätt redan 1810 och förbjöd inrättande av dylika. Så nog torde de kategorier av jord, som reservationerna omfatta, vara betydligt avskilda från det övriga. Men, säger man, skall man taga det, då skall man taga det över hela linjen. Det är absolut tvunget. Och då vill man naturligtvis återigen förklara, att det finns smärre hemman, små torp och sådant, och då skulle det bli rysligt besvärligt. Jag kan icke förstå annat, än att i ena ögonblicket äro talarna i princip för att taga de yttersta konsekvenserna just för att kunna anfalla dessa yttersta konsekvenser. Men då vill jag också fråga herrarna: vad vilja herrarna rätteligen göra i en dylik fråga? Tror ni, att man kan utan vidare låtsa, att det regnar, och just när de här många arrendatorerna tränga på säga, att det är en sak, som icke angår oss det minsta? Kan ni icke få arrende, så får ni vara borta. Tror ni, att det systemet går i längden? Jag tror det icke. Och jag tycker det är litet märkvärdigt, när jag från de två stora borgerliga partierna hör dessa toner. Jag skall icke här såra med att räkna upp en del gamla saker, men så mycket anser jag mig kunna säga, att jag tycker ni på den kanten borde fått litet erfarenhet om vad det betyder att låta frågorna växa oss över huvudet. Många gånger har man fått springa från de positioner man intagit. Jag tycker man får lösa frågorna en liten smula, när man behärskar dem. Och det vill jag till slut säga, att aldrig så litet jag skulle märka, att herrarna vilja göra något positivt, så hör jag icke till det omöjliga folket. Jag har aldrig trott, att de förslag jag kommer med äro ofelbara. Men när jag hör detta tal, att det där kunna vi icke göra och att så får det icke ske, och när herr Edén talade om, att jordkommissionens förslag är så besvärligt, därigenom att Konungens befallningshavande skulle utse tredje man i de här nämnderna, och tyckte att det var en alldeles förskräcklig uppgift för Konungens befallningshavande, så får jag säga, att jag har många gånger deltagit i behandlingen av frågor, som varit betydligt svårare än dessa, och jag tror, att man har i det fallet löst svårare uppgifter än dem det nu är fråga om. Men har man bättre förslag i detalj att komma med, så skulle det vara mig synnerligen kärt.

Man har efterlyst jordkommissionens arbeten och frågat, vad den egentligen har gjort och varför den icke framkommit med mera. Jag är naturligtvis icke ansvarig för jordkommissionen som helhet betraktad, men jag har mycket samvetsgrant bevistat dess sammanträden som lekman och icke hållit mig undan. Den förste ordföranden i jordkommissionen, som tillsattes under herr Edéns statsministertid, gick i augusti 1919. Därefter blev det ett längre uppehåll. Se-

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

dan tjänstgjorde häradshövding Wihlborg som ordförande under en kortare period, och så blev det ett längre uppehåll. Sedan har nuvarande häradshövding Hansson varit ordförande, och nu är det ett uppehåll igen. Men att vi icke uträttat någonting är ändå icke sant. Ty det är icke så synnerligen länge sedan, det är icke två månader sedan vi avlämnade ett betänkande från jordkommissionen med lagförslag och motiver, och det var ett rätt omfattande lagförslag, som gällde köp, byte och gåva av jord. Vi ansågo nämligen, att vad som skulle bestämmas i köpehänseende borde föregå vad som skulle bestämmas i arrendehänseende. Det kan hända det var fel, att vi icke omkastade arbetet på annat sätt. Men så ha vi gjort, och jag antager, att jordkommissionen kommer att arbeta i fortsättningen. Men om så icke skulle vara, så skall åtminstone icke jag beklaga mig över det, ty jag vet, att jag har redeligen handlat och arbetat där eftersom jag har förstånd till. Överhuvud taget tror jag man vinner bra litet med att man så att säga indirekt hånar dem, som ha olika uppfattning. Det kan aldrig förekomma, att jag gör det. Men jag tror, att vi gjorde klokare i, om vi praktiskt ginge in i frågorna och om vi mer arbetade tillhopa. Jag är övertygad om, att om de talare, som här i afton och på förmiddagen uppträtt i denna fråga så skarpt emot varandra, satte sig ned och under ett par tre sammanträden inbördes diskuterade positivt om de här jordfrågorna, då kanske de skulle kunna se dem med litet andra ögon, och vi skulle gagna landet helt säkert mera än vi nu göra, då det gäller att från den yttersta kanten riva ut ögonen på den andra — naturligtvis figurligt talat.

Jag vill också förklara, att det skulle varit mig mycket kärt, om man hade velat gå åtminstone så långt som herrar Tjällgrens och Nilssons i Vibberbo reservation angiver, ty då hade man vunnit en sak, som hade varit ovärderlig för båda parterna. Man hade kunnat vinna en liten smula erfarenhet. Ty lika väl som ni säga från den motsatta sidan, att det är alldeles orimligt, att det skulle vara olidligt, att det skulle verka rent förstörande, rent upprivande på jordförhållandena, lika litet kan det hända, att ni bli sannspådda, om man gjorde det här försöket, som måhända vi överskattat och trott vara en framkomlig väg. Det är endast erfarenheten, som fäller utslaget på detta område såväl som på andra, och tillåter man icke, att någonting göres i den vägen för att vinna en smula erfarenhet, då tror jag det är lönlöst med allt arbete just i den riktning, som vi gått för att söka lösa jordfrågan, och då tror jag också, att även det var blott en vacker fras, en gest, när herr Edéns ministär tillsatte jordkommissionen. Ty skall man uträtta de saker, som verkligen innebäras i de direktiv vi då fingo, då får man tangera och röra vid mycket. Det kommer man icke ifrån. Vill man icke det, så skall man icke låtsa saken. Jag är gammal, och jag skall taga det med jämnmod, huru än utfallet sker. Jag förstår, att utfallet icke är avgjort i dag, utan frågan kommer väl upp ytterligare om ett eller annat år. Men jag vill säga det, att för vårt land och för vårt lands jordbrukare vore det sannerligen lyckligt, om herrarna intoge en mera

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

försonlig ställning emot varandra, om ni kunde så att säga övervinna er själva, om ni kunde gå varandra en smula till mötes, ty ni veta alla ändå vad historiens vittnesbörd säger, att det folk, som brutit sig itu inifrån, har bråtт gått utför. Och ingenting har varit så sönderbrytande för folken som deras jordfrågor, vilka som en ren kräfta förtärt samhällskroppen. Skåda på Irlands folk för att icke nämna andra. Jag tror visst icke, att ni avse att någonting dylikt skall förekomma här, men jag vågar påstå, att man får göra en liten smula eftergifter från de flinthårda principernas väg, om man överhuvud taget skall kunna lösa frågor av så djupt ingripande betydelse. Jag tager mycket lugnt mot förebråelsen, att jag icke är den, som respekterar äganderätten tillräckligt. Och jag tager även mycket lugnt emot förebråelsen ifrån andra håll, att jag är en för konservativ man och icke vill gå på de yttersta djupen. Det må gärna hagla från bägge sidor. Men det skulle vara mig en glädje, och jag skulle ha ansett mig ha gjort mitt land en tjänst, om jag kunde flytta det fram en millimeter till mera samförstånd bland grupperna i folket, som kämpa mot varandra. Och det är underligt, att jag funnit rätt god resonans bland många av högersocialismens män, som icke stått oförstående för strävanden att skapa litet säkrare rätt för lägenhetsägare och torpare, så att de skulle få äganderätt och dylikt. Jag tycker det är rätt egendomligt, att jag möter så flinthårt motstånd från så många borgerliga håll. Men jag dömer icke. Men jag vågar påstå, att man behöver icke sakna principer och icke tanke och känsla för landet, om man, som jag nu gör, går att yrka bifall till herrar Tjällgrens och Nilssons i Vibberbo reservation.

Herr *Strindlund* instämde häruti.

Chefen för justiedepartementet, herr statsrådet Åkerman: Herr vice talman! Det är ju redan omnämnt här, och jag har endast att med beklagande konstatera, att första kammaren avslagit propositionen. Emellertid fattades det endast två röster i att bondepartiernas yrkande hade blivit bifallet. Jag har hört framkastas den gissningen, att anledningen till den i mitt tycke olyckliga utgången skulle varit, att man på vissa håll missförstått voteringspropositionerna; det var nämligen tre voteringar i första kammaren, innan saken blev klar. Vare härmed huru som helst, så är det ju nu en avgjord sak, att frågan för denna riksdag fallit. Under sådana förhållanden kan det kanske synas onödigt, att jag nu här tager till orda och uppehåller herrarna. Men jag har tänkt, att en tystnad från min sida möjligtvis skulle kunna missförstås, och därför ber jag om ursäkt, att jag några minuter upptager kammarens tid för att klarlägga min ställning till ett par saker.

Jag skall icke gå långt tillbaka i tiden med någon historik över denna fråga, så mycket mindre som jag har all anledning att tänka, att samtliga de ärade kammarledamöterna äro fullständigt inne i den saken. Men jag vill i alla fall erinra om, att det lagförslag, som nu ligger på kammarens bord, är föranlett av ett initiativ från jord-

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

kommissionen i januari 1920. Jag har redan i första kammaren uttalat min komplimang till jordkommissionen för det prov på nationell samling, som denna kommission gav, då den avlät detta utlåtande. Ty det är ju ganska anmärkningsvärt, att det råder i själva principerna fullständig enighet mellan samtliga dessa män, vilka dock representera vitt skilda politiska åskådningar. Och det hade ju varit gott, om samma nationella samling hade kunnat fortplanta sig vidare, så att det hade varit samma rörande enighet i kamrarna i dag, som det var i jordkommissionen. Det är ju i alla fall för mycket att begära. Men vi få hoppas ändå, att detta förslag, även om under debatterna en och annan kanske känt sig litet irriterad, har haft sitt goda med sig, så att frågorna klarats upp och man fått tid att tänka över dem. Det är nog möjligt, att många, som nu äro bestämda motståndare till allt, vad sådan här lagstiftning heter, dock längre fram, när de hunnit överväga saken, icke alls skola ställa sig så oförstående till den.

Det har i reservationen från herr Petrén m. fl. beklagats, att det saknas en fast grundval. Man har därmed menat, att då man icke fått se något förslag till social arrendelagstiftning och ej heller något förslag till den blivande tvångsavlösningen av jord, så skulle man sakna varje reellt underlag för det lagförslag, som nu föreligger. Så kan jag icke se denna sak. Ty det är dock ett faktum, att dessa lagar om social arrendelagstiftning och om tvångsavlösning äro under förberedelse, och detta faktum är ju alldeles tillräckligt för att framkalla den oro, som så många ha talat om. Det är alldeles klart, att en så genomgripande social lagstiftning skall framkalla oro, och exemplen från den föregående Norrlandslagstiftningen visa till fullo, att det finns anledning att befara, att man kommer att försöka ordna det så, att man icke träffas av en lagstiftning, som är för en själv osympatisk. Detta är ju icke mer än mänskligt. Därför menar jag, att det finns all anledning förmoda, att det verkligen skulle kunna gå så illa, att när en gång den sociala lagstiftningen föreligger, så ha många, många brukare av jorden fått lämna den. Nu har man visserligen sagt också i samma reservation, att den sociala lagstiftningen torde bliva så lagd, att den kommer att omfatta även den jord, som blivit indragen. Ja, det är ju möjligt, och det är ju också gott och väl. Men besinna, att under mellantiden har dock den, som brukat denna jord och kanske ägnat hela sitt liv däråt — och kanske även hans förfäder ha gjort det — blivit driven därifrån. Om detta säga reservanterna själva, att det vilja de beklaga. Men de stanna vid detta beklagande. Det hade varit kärt, om de gått längre och hellre ställt det så, att detta icke kunde hända.

Nu har man vidare sagt, att det väckt förvåning, att man lämnat fram detta lagförslag i år, då, som jag tror herr Lindman uttryckte sig, ingenting inträffat, som kunnat föranleda det. Han nämnde dock själv i det sammanhanget, att det varit nyval och att man har anledning förmoda, att meningarna äro något förändrade i denna kammare. Vad han i övrigt menade förstår jag ju mycket väl. Det har icke förekommit några massuppsägningar eller sådant,

som kunnat föranleda förslagets framläggande. Jag önskar innerligt, att han har rätt, och då är det ingenting annat än att glädja sig över att ingenting hänt. Men däri kan jag icke finna någon som helst anledning att icke upprepa lagförslaget, ty det fattades bara att det hänt så mycket, att saken varit ohjälpligt förstörd. Då hade det inte tjänat någonting till att framlägga förslaget. Därför må man vara glad, om det är som herr Lindman säger.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

Herr Lindman beklagar sig också över, att man icke föranstaltat om en statistik, som kunnat visa, huru det hänger ihop med denna sak. För min del anser jag, att en sådan statistik är onödig. I varje fall är den mycket besvärlig och kostar mycket pengar. Därför tycker jag regeringen handlat fullkomligt rätt i att ånyo framlägga lagförslaget, och man får nöja sig med den lilla utredning, som kunnat förebringas rörande de missförhållanden, som inträffat. Att den stora oro, som förekommer, skulle varit fullkomligt gripen ur luften, kan jag icke tänka. Det är ju alldeles tillräckligt, att en sådan lagstiftning förberedes, för att en sådan oro skall uppstå. Denna fråga bör således enligt min mening ses mera ur psykologisk synpunkt än ur statistisk och juridisk, därför att om det verkligen skulle bli så, att den ene arrendatorn efter den andre skulle få gå från sin grund, så är ju detta en nationalolycka, och om det finns en möjlighet att förebygga denna, så tycker jag man icke står till svars med att icke göra vad man kan för att förebygga den.

Herr Edén gjorde en anmärkning emot ett uttalande i Kungl. Maj:ts proposition. Jag förmodar det är det, som står på sidan 9, där det låter så här:

»Det motstånd, som vid 1920 och 1921 års riksdagar restes mot ifrågavarande lagförslag, stödde sig på flera olika grunder. Hos åtskilliga av förslagets motståndare synes deras ställningstagande hava bestämts huvudsakligen av principiell ovilja mot den förebådade lagstiftningen om tvångsavlösning av jord ävensom av den uppfattning, att redan berörda förslag innebure ett allt för långt gående ingrepp i den enskildes rätt att råda över sin egendom. Av åtskilliga motståndare till förslaget gjordes gällande, att den föreslagna lagen vore obehövlig för det ändamål, den avsåg att tjäna, ity att man icke behövde frukta någon av farhågor för en blivande social arrendelagstiftning eller en kommande tvångsavlösning av jord föranledd indragning av arrenden från jordägarnas sida.»

Ja, jag måste säga, att varje ord, som står här, det står jag för. Jag har mycket noggrant läst igenom 1920 och 1921 års protokoller, och jag har icke fått något annat intryck än att flera av de herrars ställning, som uppträdde där, var influerad av deras uppfattning om den blivande tvångsavlösningen. Det är ju icke något ont i, att de ha den uppfattningen. Det är deras åsikt, som de ha rätt att fordra att man respekterar. Vill man ha bevis för att en sådan uppfattning fortlever här i kammaren, så tycker jag det är tillräckligt att hänvisa till min ärade vän herr Pettersson i Bjälbo, som ju nyss mycket bestämt sade ifrån, att han icke ville vara med om och icke ville höra

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

talas om denna tvångsavlösning, därför att den skulle bliva en nationalolycka.

Herr Edén beklagade också, att denna proposition var så kemiskt ren från nyheter. Jag erkänner, att så är. Men det är tre gånger denna fråga debatterats av så kunniga män, som sitta i denna kammare, och där har naturligtvis tagits fram allt, som kan tänkas i denna fråga. Jag har aldrig haft någon tanke på att komma fram med något nytt. Man får skriva så gott man kan.

På tal om rena skriverier — kanske det är onödigt att tala om det — men då herr Lindman sade, att det icke med ett ord omnämnts i propositionen, att lagrådet hörts i frågan, så vill jag säga, att det står dock i slutet här följande: »Departementschefen hemställer härefter, att förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal, med ovan angivna undantag lika lydande med förenämnda förslag till 1920 års riksdag, varöver lagrådet redan hörts, måtte föreslås riksdagen till antagande.» Den, som vill ha reda på vad lagrådet sagt, får slå upp 1920 års proposition och läsa där. Större konst är det inte.

Det är underligt, när man läser de gamla riksdagsprotokollen och hör diskussionen i dag, då det gäller för vederbörande att rätt avväga mellan de olika intressena, å ena sidan jordägarens och å andra sidan arrendatorns, så hör man ofta förslagets motståndare tala om, att det är så förskräckligt att göra sådana ingrepp i jordäganderätten och att jordägaren icke får förfoga över sin jord som han behagar m. m. Må vara, att med en sådan lag som denna, om den blir antagen, det i ett och annat fall skulle kunna kännas som ett smärtsamt ingrepp i jordägarens förfoganderätt över jorden. Men jag frågar: vad är detta mot vad som inträffar med arrendatorerna, om det blir, som man fruktat och som föranlett lagens framläggande, att de skulle avhysas? Jordägaren behöver icke gå från hem och härd. Han sitter lugnt på sin gård, även om lagen kommer till stånd. Men arrendatorn får lämna den jord, han träget brukat och på vilken kanske även hans förfäder suttit. Vad detta betyder, behöver man icke vara lantbrukare för att förstå. Ty alla människor, även de, som äro födda i stad, veta vad ett hem betyder, och de, som äro födda på landet och lärt sig älska jorden, även om de av omständigheternas makt drivits in till staden och förvandlats till stadsbor och gå på trottoarerna, de ha väl aldrig glömt den jord, som de vuxit upp på. Längst inne i hjärtat sitter väl ändå kärleken till den torva, man växt upp på. Därför bör man kunna fatta dessa människors känslor, som utan egen förskyllan kastas ut från sitt hem. Jag vågar säga, att detta lagförslag i själva sin innersta rot är konservativt och samhällsbevarande, även om det kan synas radikalt, om man anlägger rent juridiska synpunkter. Men anlägger man de mänskliga synpunkterna, så är detta förslag samhällsbevarande, ty det syftar just till att bevara förhållandena sådana de nu äro och skydda människor från att drivas bort från sitt hem. Det är väl i bästa mening samhällsbevarande.

Jag skall icke glömma att besvara en direkt till mig framställd

fråga. Herr Edén undrade, vad meningen egentligen varit med detta lagförslag, om man ändå inte hade haft en baktanke att på denna väg införa någon slags tvångsreglering av arrendevillkoren. Härpå vill jag svara, att jag varit fulkomligt främmande för varje annan tanke, än som står i motiveringen och lagförslaget. Jag har, som jag upprepade gånger under mitt anförande sagt, velat söka bidraga till att icke den blivande sociala lagstiftningen skulle komma på ett stadium, då redan en mängd olyckor skett, och alltså komma för sent. Något annat har jag icke åsyftat, men jag vill också tillägga, att om denna tvångsförlängning skulle komma till stånd, är det uppenbart, att det måste finnas regler för bestämmandet av arrendevillkoren under förlängningstiden, när icke överenskommelse kan träffas. Det hade varit en stor brist i lagförslaget, om något sådant icke stått där. Jag har icke samma pessimistiska syn på dessa ting som herr Edén eller att det skulle bli en mängd mål, som i sista hand skulle avgöras av den av Konungens befallningshavande utsedda skiljemannen. Jag tror visst icke, att det skulle bli så, utan om lagen hade kommit till stånd, skulle dess blotta tillvaro i de flesta fall varit tillräcklig, för att man i allmänhet skulle kommit överens med varandra. Det skulle nog icke ha blivit så många mål, som herr Edén föreställt sig.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

Det har också undrats över att man fastställt tidpunkten till år 1925. Det var därför, att man beräknade, när propositionen lades fram, att år 1925 skulle den sociala lagstiftningen föreligga. Jag vet icke, att något har inträffat, som bör beröva oss varje hopp i den vägen, utan det förefaller mig ganska rimligt, att den sociala lagstiftningen skall föreligga år 1925, då jordkommissionen, såvitt åtminstone på regeringen ankommer, skall få arbeta på denna sak. Jag måste begagna detta tillfälle, då även den frågan är vidrörd, att livligt beklaga det uppehåll, som nu på nytt inträffat i kommissionens arbete. Uppehållet är dock icke alltför långt, även om det är avsevärt, ty om jag icke missminner mig, reste den siste ordföranden härifrån någon av de första dagarna i mars månad. Det är i alla fall en lång tid sedan dess, och jag beklagar, att hans efterträdare ännu icke har kunnat nämnas. Jag kan naturligtvis icke närmare ingå på detaljer i denna sak, då det skulle strida mot parlamentarisk kutym att inför kammaren redogöra härför. Men jag vill säga, att det är regeringens livligaste åstundan, att allt måtte snart komma i sina gängor igen, och att kommissionen måtte få fortsätta sina arbeten.

Nu kan man ju säga, att såsom saken ligger, är det intet att hoppas för denna gång. Dock vill jag tillägga, att det beslut, som andra kammaren i afton fattar, långt ifrån saknar betydelse, ty säkerligen är det för alla, som äro intresserade i denna sak, av utomordentlig vikt att få konstaterat, att meningen i denna kammare är densamma, som har tagit sig uttryck i regeringens förslag. Det är därför min livliga förhoppning, att röstsiffrorna här måtte visa, att regeringen och andra kammarens pluralitet äro ense i fråga om detta lagförslag.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal.
(Forts.)

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr Magnusson i Skövde: Jag måste med några ord vända mig mot min ärade kamrat från utskottet, herr Hage, som blåste upp sig till en stor och för honom själv rent av farlig indignation över mitt uttalande här på förmiddagen. Tydligen har det hänt herr Hage på samma sätt, som det i den bekanta berättelsen gick mannen, som hörde dåligt och på förhand konstruerade upp för sig, vad man skulle komma att fråga honom, och gjorde klart för sig svaret härpå. På det sättet byggde herr Hage upp sin indignation på ord, som jag aldrig fällt. Vad jag yttrade, var icke, att barn och minderåriga underskrivit petitionen i fråga, utan jag yttrade, att det icke blott var arrendatorer, som underskrivit petitionen, utan även skogsarbetare och deras anhöriga, deras hustrur, svärmödrar och mormödrar, som mina ord föllo, och det tycker jag, att jag vågar stå för. Man har så tydligt utsagt, vad det var för några, att en av undertecknarna titulerat sig för gumma, en något anspråkslös titel i detta sammanhang. När jag sade, att namnteckningarna icke varit egenhändiga, vill jag inbjuda vem som behagar — jag förmodar, att petitionslistorna ligga i justitiedepartementet — att se efter, hur det förhåller sig med namnen, och då skall man kunna få bestyrkt, att de uppgifter, jag lämnat, äro till punkt och pricka riktiga.

Herr Nilsson i Vibberbo utmärkte sig efter vanligheten i sitt anförande mera för retorik än för logik. Jag skall icke ingå på den vackra roll av strålkastare, som han tilldelade mig inom högerpartiet och här i kammaren, men jag måste något ingå på hans framställning av förhållandena. Han säger, att en oro uppstått bland arrendatorerna, och inom utskottet gjorde man icke minst gällande, att det vuxit fram en så stark oro bland arrendatorerna, att det vore nödvändigt att genom en lagstiftning lugna densamma. Jag måste underkänna sådana skäl för en lagstiftning, ty om genom detta lagförslags framläggande för två år sedan det har uppstått oro bland arrendatorerna, om denna oro vidare har underblåsts från det håll, som står herr Nilsson i Vibberbo nära, och från det håll, där man trätt in för detta lagförslag, uppstår därigenom icke någon skyldighet att lagstifta för att stilla denna oro, utan skyldigheten att stilla densamma åligger dem, som genom sitt förslag och sin agitation frambesvurit oron. Jag vågar säga, att det stöter något på provokation, när, sedan genom ett oklokt lagförslag oro uppstått inom vissa samhällsklasser och vidare genom viss agitation denna oro underblåsts, man säger, att nu måste vi lagstifta för att stilla oron.

Här har förut under debatten vidrörts det uttalande, som herr Nilsson i Vibberbo gjorde, att man icke skall se på lagen utan blott på människorna. Jag tror i alla fall, att om lagstiftarna skulle följa sådana principer komme det att bliva en lagstiftning, som vore mycket underligare än den lagstiftning, som herr Nilsson i början av sin riksdagsmannabana vände sig så starkt emot, nämligen kristidslagstiftningen.

Herr Nilsson i Vibberbo säger vidare, att det finnes 60,000

arrendatorer, åt vilka det gällde att skaffa egna hem. Icke får man taga så summariskt på saken. Icke kan man ifrågasätta, att varje arrenderat område skall tvångsavlösas. Herr Nilsson är väl ändå villig att medgiva, att arrendeformen under vissa förhållanden kan vara bra och lämplig, och han saknar säkerligen icke erfarenhet av, att det är den enda framkomliga vägen för ofantligt många jordbrukarsöner att komma fram till ett eget ställe. Det är så ytterst vanligt, att en bondson eller en torparson, som saknar större tillgångar men möjligen kan uppbringa sådana för anskaffning av inventarier, har en fördel därigenom, att han kan inskränka sitt kapitalutlägg till inköp av inventarier och fästa sig för en arrendegård. Och om han sköter sig, kan han så småningom komma därhän, att han kan köpa sig ett ställe. När herr Nilsson vill göra gällande, att arrendesystemet är ett system, som skapar lättja, liknöjdhet och vad det allt var för något, vill jag säga, att jag tror, att icke ens i hans valkrets äro arrendatorerna vidare förtjusta över att hedras med sådant betyg från herr Nilssons i Vibberbo sida.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

En ärad talare på Västeråsbänken talade om, att han var så vittberest, att han till och med besökt Skaraborgs län. Han hade en vacker sommarmorgon suttit vid Vätterns strand på ett ödehemman och druckit kaffe. Antagligen smakade kaffet så bra och var morgonen så vacker, att han glömde att taga reda på det viktigaste, nämligen varför det blivit ett ödehemman. Det var skada för herr Olovson, ty det kan hända, att han då fått höra någon historia, som passat i hans agitationsverksamhet, eller det kan också hända, han fått höra att en del av de öde ställen, man ser på landsbygden, helt enkelt på grund av de nyare tidernas starkare krav på ekonomisering dött den ekonomiska sotdöden. Herr Olovson må skapa sådana här lagar, så mycket han vill, men han kan dock icke genom denna lagstiftning återuppväcka ett enda av dessa ställen från de döda.

Herr Magnusson i Kalmar yttrade, att även om icke ett enda fall av missbruk, försök att avhysa arrendatorer från jordägarens sida förekommit, så skulle blotta möjligheten att sådant kan hända innebära en social fara så stor, att det vore nödvändigt att lagstifta. Jag vill fråga herr Magnusson i Kalmar och åtskilliga andra förresten, vilket omfång lagstiftningen skulle nå här i landet, om blotta möjligheten av en social fara skulle föranleda oss att ingripa med lagstiftning. Jag är rädd, att det icke bleve möjligt för någon människa att överspänna och klarlägga denna lagstiftning på grund av dess omfång.

Slutligen skall jag be att med ett par ord få rikta mig till min ärade vän herr Olsson i Kullenbergstorp. Han efterlyste positiva förslag i jordfrågan. Det är just, vad vi vid behandlingen av denna sak hela tiden gjort. Vi hava efterlyst det positiva, vad som ligger bakom den provisoriska lagstiftningen om tvångsförlängning av arrendena, och vi hava därvidlag frågat jordkommissionen och dess representant, men de hava brustit i svaret. Och det är därifrån, vi vänta de positiva uppslagen, men såvitt jag kan finna, var herr Olsson i Kullenbergstorp hela tiden på sidan av den sak, det här

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

gäller. Han talade om att trygga arrendatorerna vid deras arrenderätt. Men är det detta som är huvudsaken? Han talade vidare om att skjuta tvångsavlösningen helt åt sidan och icke tala om det i detta sammanhang. Men då skola vi icke heller tala om tvångsförlängning av arrendena med bakom skymtande tvångsavlösning, utan då skola vi tala om den sociala arrendelagstiftningen, som ju också är lagd till jordkommissionens utredning. Men det är att vara helt på sidan om den sak, som här debatteras, när man resonerar som herr Olsson i Kullenbergstorp.

Innan jag slutar, skall jag be att få instämma med herr Olsson i Kullenbergstorp i de ord han yttrade om nödvändigheten av samling inom nationen. Och när han yttrade, att den nation, som söndrar sig inom sig själv och sliter sönder sig själv, är dömd till undergång, kan jag till fullo instämma däri, men jag skulle icke vara riktigt sann, om jag icke tilläte mig säga, att den meningsriktning, som herr Olsson i Kullenbergstorp företräder, har genom sitt skarpa betonande av klassintressena sannerligen icke verkat för samling inom nationen utan säkerligen i betydande grad för söndring. Det är icke obefogat att erinra om detta, och jag tror, att om vi skola nå verklig samling, är det nödvändigt att icke gå fram på de linjer, som man predikat på det hållet, där man verkligen *sökt* sak med politiska motståndare, även när man borde kunnat enas. Vill man komma till verkliga positiva uppslag för en lösning av jordfrågan, tror jag mig böra säga, att vi kunna utlova en saklig prövning av dessa, men det förslag, som här föreligger, kommer säkerligen icke att föra jordfrågan framåt.

Herr Nilsson i Vibberbo: Herr talman! Jag skall icke bli långvarig. — När två talare här gjort gällande, att jag skulle hava sagt, att man icke skall se på lagen utan på människorna, tycker jag, att det är så gott att slå två flugor i en smäll och säga, att båda herrarna ha missuppfattat mig fullständigt och påstått, att jag sagt vad jag icke har sagt. Jag sade, att man skall icke endast se på de nakna lagarna utan även på människorna, men det är väl en väsentlig skillnad. Jag har aldrig tänkt mig, att en sådan anordning som den här föreslagna skulle komma till stånd utan ordentliga lagar och förordningar. Jag vet, att land skall med lag byggas, såsom en konung har sagt; det är ju orimligt att tänka sig något annat.

Så sade herr Ödström en annan sak, som jag också måste beröra något, nämligen att man icke skall skära allt över en kam. Med anledning därav anmärkte herr Magnusson i Kalmar mycket riktigt, att det skulle vara stora skäl för herr Ödström att gå med på vår reservation, ty vi skära icke alla över en kam, utan vi göra verklig åtskillnad, och därför passar vår reservation alldeles utmärkt för herr Ödström. Men jag har aldrig tänkt mig, att han skulle gå med på den. Troligen menade han icke vad han sade, eller också talade munnen och tanken teg. Jag vet icke, hur det kan vara.

Vad herr Magnusson i Skövde angår, tycker jag, att det vore mycket lämpligare, att han försökte taga reda på sina egna kam-

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

rater, innan han börjar tillrättavisa mig. Jag är nämligen av den beskaffenhet, att jag icke låter någon från Skövde, även om han är trädgårdsmästare, ordna och ställa med mig, liksom man gör med blommor. Herr Öberg från Norrland är lika extrem högerman som herr Magnusson men jag vill erinra herr Magnusson, ifall han glömt utskottsbehandlingen av denna sak, att herr Öberg är fullkomlig motståndare till herr Magnusson i denna fråga. Tag reda på honom först, och kom till mig sedan. Jag värderar herr Öberg härför och tackar honom. Vad han anförde i denna fråga var ärligt och riktigt sagt, och det var vad som skulle sägas.

Vad sedan herr Edén beträffar, hade han som vanligt ett mycket vackert anförande, ja, det var rentav glänsande. Men även en såpbubbla är glänsande i solskenet; — tag på den: en liten ohörbar explosion, och sagan är all. Nu få vi också komma ihåg, att herr Edén är en av dem, som givit upphov till jordkommisionen. Då ville herr Edén göra något och komma någonstans, men i dag har han fullständigt bytt om ståndpunkt och vill ingenting, absolut ingenting. Han klandrar oss för att vi bytt ståndpunkt i detta fall. Det är icke riktigt, men vi hava, såsom också herr Olsson i Kullenbergstorp framhöll, tänkt oss, att det skulle vara möjligt att göra något för att hjälpa de svaga och betryckta i samhället. Herr Edén vill ingenting. Det förefaller mig, som om hans anförande påkallade en särskild åtgärd. Jag menar, att det liberala partiet borde hålla ett särskilt sammanträde i kväll eller helst i morgon för högtidlighetens skull, och där skulle herr Edén föra ordet och säga: vi ha alltid uppträtt såsom det parti, som för de smås talan, men efter vårt uppträdande i riksdagen den 22 april 1922 finner jag, att detta är fullkomligt oriktigt; vi måste byta om. Det liberala partiet har också i sitt program och i alla valtal över hela riket fört fram den satsen: rätt åt alla, orätt åt ingen. Men i herr Edéns anförande här i dag heter det: rätt åt de stora, men orätt åt de små.

Jag står fast vid vad jag förut sagt angående reservationen.

Herr Nilsson i Tånga: I debatten vid detta tillfälle liksom vid föregående, då detta ärende debatterats, har det, såvitt jag kunnat finna, icke kunnat påvisas, att den föreslagna lagstiftningen är av sådan beskaffenhet, att den skulle bereda jordägarna några avsevärda eller ens några nämnvärda olägenheter. Å andra sidan har det lika litet kunnat visas, att icke denna lagstiftning, om den kommer till stånd, i avsevärd mån skall bereda en tryggare och i rättsligt och andra avseenden bättre ställning för den svagare parten, som det här gäller, nämligen torpare och mindre arrendatorer. Visserligen har från ett par talares sida hävdats den synpunkten, att en jordägare skulle kunna tillfogas allvarliga olägenheter därigenom, att han skulle tvingas att behålla en arrendator, som vanhävdat hans jord eller i andra avseenden visat sig olämplig som jordbrukare, och man resonerar då alldeles, som om det vore fråga om att taga bort den nu gällande arrendelagen. Denna lag skall ju dock fortfarande finnas kvar, och vad man än må säga om den nuvarande arrende-

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

lagen, så kan man dock icke säga, att den icke i tillbörlig grad tillgodoser jordägarens intresse.

Den bärande synpunkten eller, om man så skall uttrycka sig, den röda tråden, som gått igenom debatten från deras sida, som yrkat avslag på detta lagförslag, har varit, att de farhågor man hade i avseende på avhysning av torpare och arrendatorer med hänsyn till den väntade tvångsavlösningslagen visat sig fullkomligt obefogade. Något sådant har icke hänt, säger man. Herr Ödström upprepade, om jag räknade rätt, åtta gånger, att något sådant icke inträffat; man hade icke några bevis, och det liberala partiets chef, herr Edén, underströk med icke mindre styrka detsamma. Ja, naturligtvis är det svårt att leda i bevis vad som är motiven för människors handlingar. Man kan ju icke rannsaka människors hjärtan och njurar, men det vill jag dock säga, att man skall vara totalt stenblind, eller också vill man icke se, om man icke skall finna, att tendenserna i den riktningen att vidtaga åtgärder genom vilka man undandrager sig verkningarna av en eventuell tvångsavlösning, äro så påtagliga, att det icke råder minsta tvivel om att de åtgärder, som vidtagits i detta avseende, syfta ditåt. Om en jordägare exempelvis höjer arrendet för sina arrendatorer i en oskälig grad, eller om han beslutar att jord, som använts för jordbruksändamål, skall läggas under skogskultur eller att utarrenderad jord skall indragas under huvudgårdens förvaltning o. s. v., är det naturligtvis ytterst svårt för att icke säga alldeles omöjligt att bevisa, att syftemålet är, att godsägaren vill undandraga sig en eventuell tvångslagstiftning, men man har väl ändå i all rimlighets namn rätt att draga sina slutsatser, då tendenserna äro så påtagliga.

Jag vill här offentligen i denna kammare uppmana såväl herr Ödström som det liberala partiets chef, herr Edén, att resa ned till Skåne, och jag skall välvilligt ställa mig som ciceron och visa herrarna, och för övrigt vem som vill, minst ett dussin ruiner av bondehemman, som lagts öde under de senaste två åren. Naturligtvis kan man säga: Hur kan du bevisa, att det är gjort för att undgå tvångslagstiftning? Nej, det kan man naturligtvis icke leda i fullt bevis. Åtminstone i ett par fall är det visserligen på det viset, att jordägaren icke alls har stuckit under stol med vad syftemålet varit, men det är visst icke alla jordägare, som äro så uppriktiga som en godsägare i Skåne, vilken i kontrakten sagt ifrån, att han icke kommer att böja sig under någon tvångsavlösningslag. Jag skall be att få relatera detta fall. Det var någon gång på hösten förra året, som jag fick besök av några arrendatorer under ett gods där nere i Skåne. Egentligen borde de betecknas som torpare, ty de innehade mindre arrenden, varierande mellan 5 och 20 tunnland. Dessa torpare ville hava råd, hur de skulle ställa sig gentemot det förslag till kontrakt, som förelagts dem. Deras arrendetid utgick innevarande vår. Godsägaren hade höjt arrendet ganska kraftigt, och såvitt jag kan förstå, var höjningen så stark, att om man hade haft en sådan nämnd som den, som ifrågasatts i detta lagförslag, skulle denna nämnd uppenbarligen aldrig hava kunnat godkänna ett dylikt krav från

godsägarens sida. Det var emellertid icke detta, som beredde torparna eller arrendatorerna det största bekymret, utan det var en klausul i arrendekontrakten, som jag skall taga mig friheten att här uppläsa. Om någon av kammarens ledamöter skulle vilja se originalet, skall jag stå till tjänst med att anskaffa detsamma. Det förekom i dessa kontrakt en klausul av följande lydelse: »Därest genom lag skulle bliva föreskrivet, att torpare äger rätt att tillösa sig det torp han på arrende innehar eller under viss tid innehaft, avsäger jag mig härmed dylik rättighet, varför torpet under alla förhållanden skall vid arrendetidens slut avträdas till jordägaren.» Det är väl ändå alldeles uppenbart, att man icke är ute på osäker mark, när man, såsom vi göra, drager den slutsatsen, att de tendenser, som visat sig till avhysning av torpare och arrendatorer, bottna i försök att komma undan en eventuell tvångslagstiftning. Tendenserna äro så påtagliga, att man, såsom jag nyss nämnde, skulle vara alldeles stenblind, om man icke skulle nödgas erkänna desamma.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

Jag skall nu icke längre uppehålla debatten. Den har ju egentligen pågått tillräckligt länge och frågan har ju fallit därigenom, att första kammaren har avslagit lagförslaget. Jag skulle emellertid vilja uttala den önskan och förhoppningen, att denna kammare åtminstone vid detta tillfälle ville biträda det föreliggande förslaget. Det skulle hedra denna kammare, om den i denna fråga ställde sig på den svagare partens, arrendatorers och torpares, sida genom att bifalla en sådan lag som denna, varigenom en i många avseenden tryggare ställning skulle beredas dem. Jag skulle för min del helst hava velat biträda Kungl. Maj:ts förslag oförändrat. Den förändring, som utskottet har vidtagit i § 12, finner jag för min del mindre motiverad. Denna paragraf gäller ju underarrendatorer å jord, som tillhör kronan, kommun eller allmän inrättning. Beträffande underarrendatorer å kronoegendomar, hava rättsförhållandena numera ordnats så, att huvudarrendatorn visst icke kan handskas med dem, som han behagar. Det finns visserligen ännu åtskilligt övrigt att önska, men jag tror, att det dock knappast är motiverat att giva lagen tillämpning även å dessa underarrendatorer, men jag skall icke göra något yrkande i den delen.

För mig är det alldeles omöjligt att biträda herr Tjällgrens reservation. Där nere i Skåne skulle man uppenbart aldrig kunna begripa en sådan lagstiftning, som innebär, att arrendatorer under fideikommiss skulle ha rätt att få sina arrenden förlängda, under det att arrendatorer under privata godsägare icke skulle ha denna rätt. En sådan lagstiftning skulle man icke kunna begripa, och den skulle till sina verkningar bliva i högsta grad orättvis.

Jag ber därför, herr talman, att med vad jag nu anfört, få yrka bifall till utskottets hemställan.

Häri instämde herr *Paulsen*.

Herr K i l b o m: Herr talman, mina damer och herrar! När jag under dagens och kvällens lopp har hört bl. a. herr Magnusson i

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

Skövde och herr Pettersson i Bjälbo tala emot det föreliggande förslaget — måhända står även herr Edén i någon mån på samma linje, ehuru han såsom dåligt tränad i högerpolitik har blivit en dålig löpare — har jag kommit att tänka på en gammal god historia om den svenske missionären eller resanden för svenska missionsförbundet, som var nere i Afrika för att frälsa hottentotter. Han hade mycket noggrant för ett andäktigt lyssnande auditorium utlagt evangelium och Kristi lära, och när han icke lyckades övertyga dem i klump, tog han dem en och en. Till slut fick han tag i en, som han tyckte var den mest lovande i församlingen. Han tog honom till sig, och sedan han utlagt det mycket noggrant, frågade han: »Förstår du nu Kristi evangelium?» Negern bara skakade på huvudet. Då förklarade han en gång till och frågade: »Förstår du nu då?», men negern bara skakade på huvudet. Då han tredje gången frågade honom, svarade negern ingenting utan tog sig om huvudet och sade: »Det gör ont här uppe.» Hela herr Magnussons i Skövde och Petterssons i Bjälbo anförande och måhända i ännu högre grad herr Edéns, var hottentottens. Inför den sociala frågan i allmänhet och jordproletärernas krav på den socialt rättvisa lösningen därav var: »Det gör ont!» Det gör verkligen och tydligen ont, herr Edén, gör ont på de stora jordägarnas vägnar.

Herr Magnusson talade om att detta var mera en politisk än en prakitsk fråga. Ja, herr Magnusson, om så är fallet, synes det icke vara någon som helst bärande kritik emot regeringen eller det parti, som stödjer denna, då den har framfört denna fråga, en regering och ett parti, med vilka jag i mycket har olika uppfattning, men som jag måste säga i detta fall enligt mitt förmenande äro inne på fullständigt rätt väg.

Varför har detta f. ö. blivit mer en politisk än en praktisk fråga? Varför har det blivit så de sista åren? Jo, därför att bankkapitalet, storfinansen, har börjat slå under sig jorden runt om i Sveriges land, och därför att utvecklingen nu har gått dithän, att folk tvingas att sälja jorden, och att detta i första hand drabbar arrendatorerna. Det är således ett nytt bevis för den gamla satsen, att politik speglar ekonomien i det kapitalistiska samhället.

Herr Lindman talade om att det icke har inträffat något, som nödvändiggjorde detta lagförslags framläggande, och herr Edén, denna utmärkta typ för liberal ideologi, talade om Gimo-Österby »så kallade konkreta fall», *så kallade!* Jag måste verkligen fråga mig, om denna karakteristik av vad som har hänt där borta i Gimo-Österby, herr *professor* Edén, skall beteckna Er uppfattning utav vad som är konkret eller ej. Det var ju ändå så, att det fanns en regering Edén, då grundvalen lades för dessa *så kallade* konkreta fall på Gimo-Österby. Det var den gången, herr Edén, då man efter att ha *pratat* om nödvändigheten utav fideikommissens socialisering och expropriation svek i ett drag allt vad man tidigare hade talat om, då man medgav Leufsta-fideikommissets försäljning till en stor finansgrupp, och, herr Edén, möjliggjorde de förhållanden, som

dag, som är, där uppe i Upplands bygder håller på att göra 600 arrendatorsbostäder till ödestugor.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

Jag vill visst icke påstå, att det alltid har varit så där borta. Jag minns själv som liten pys i tiden, då en man, bärande det namn, som i dagens debatt har spelat en framskjutande roll, drev en annan politik, en man, bärande namnet Lindman, som förstod att ledaren för ett stort industri- och jordbruksföretag måste vara ett med sina arbetare. Jag minns den tid, då den mannen såg oss små arbetare- och bondpojkar en gång om året ha glädje över det arbete, vi hade utfört, och då han sökte bidraga till denna vår glädje. Dag, som är, har, tack vare icke minst att professorsliberalismens ekonomiska politik praktiskt omsatts i verkligheten via Svenska Handelsbankens fonder, bilden ett annat utseende. Dag, som är, sitter på riksdagens läktare, herr professor Edén, en man, jagad från gård och grund med tre barn, hustru och gamla föräldrar, sedan släkten har brukat sitt hemman sedan mitten av 1600-talet. Jag beklagar, herr Edén, om Ni icke förstår sådana fall, och det tycks Ni icke göra, då Ni kallar dem för *så kallade* konkreta fall.

Det har talats om att ingen i debatten anfört ett enda fall, som visat nödvändigheten av den lagstiftning, som är föreslagen. Jag måste, åtminstone formellt, säga, att det är riktigt, och jag kan icke förstå, varför icke regeringen har samlat eller använt de möjligheter, som den borde ha, att insamla alla praktiska exempel på nödvändigheten av denna lagstiftning. Det är andra gången under denna min första riksdag, som jag fäster mig vid detta. Innebär det måhända ett försök att åsidosätta riksdagen, skall jag för min del befinna mig på samma ståndpunkt som de, som reagera emot denna nya form av ministerstyre. Det skall dock i varje fall icke sägas, att vi kommunister icke kunnat framdraga några praktiska exempel på nödvändigheten av att man nu verkligen antar det lagförslag, som i form av ett utskottstillstyrkande ligger på andra kammarens bord.

Till den 14 mars detta år har man under Gimo-Österby uppsagt icke mindre än 200 arrendatorer, var och en med hustru samt tre à fyra barn att försörja, förutom en gammal far och mor, arrendatorer, som tidigare ha erhållit muntliga och bestämda löften om att få sitta kvar å sina gårdar ännu ett år, det må ju tilläggas, emellertid med flerdubblat arrende. Det löftet gavs emellertid före Svenska Handelsbankens tid, ty dess tid är det nu i verkligheten även om det ej syns. Nu är det dock icke alla, som få ens den genomusla rätten att sitta kvar med tre- à fyrdubblat arrende, utan de skola kastas undan — så tycks det åtminstone att döma av handlingssättet — till vad pris som helst. Det gäller naturligtvis sådana, som genom försök till organisation, det må vara politisk eller ekonomisk, söka tillvarataga sina och sina klassbröders intressen, och det är självfallet också, att detta i allmänhet är de yngre. Det torde vara självklart, att vräkning för dessa är detsamma som ekonomisk ruin. Var och en, och icke minst kammarens jordbrukande ledamöter, vet nämligen mycket bättre än jag, att de, som under nuvarande

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

förhållanden vräkas ut, svårligen kunna få något nytt arrende som är möjligt att något så när komma ut med, utan att de tvingas att försälja all sin lösegendom till dagens ruinerande pris. De måste gå från gård och grund, även om gården innehafts av släktled efter släktled sedan århundraden tillbaka.

Och det är klart, att så, som jordäganderättsförhållandena gestalta sig i mellersta Sverige, är det hart när omöjligt för dessa f. d. arrendatorer under Gimo-Österby, under Stora Kopparberg, under Holmens bruk, som ligga i min födelseprovins, att få något nytt arrende. I regel är det nämligen mycket lättare för det ena bolagskontoret att komma i förbindelse med det andra än vad det är för en arrendator att resa från sitt förut arrenderade hemman till det andra bolagets kontor för att söka nytt arrende.

Genom den pressning, som på detta sätt har uppstått på Gimo-Österby, och den osäkerhetskänsla, som härigenom åstadkommes hos arrendatorerna, förlamas alldeles självfallet deras företagsamhet. Inga som helst grundförbättringar, i varje fall inga större sådana, hava blivit utförda. Jord och hus förfalla, och den dag kommer snart, då bilden från Norrland och andra platser i landet upprepas mitt i den bördigaste delen av vårt land, då ödestugor utgöra milstolparna efter landsvägen i en fordom bördig bygd och då förfallna tegar äro det enda, som minner om den tid, då bönder och idoga män försörjde sig och de sina. Så kommer det sista, nämligen att bolaget förklarar — vi äro på god väg dit nu — att man icke längre kan utarrendera sådan jord. Den duger icke, sedan dikena växt igen med vide och snår, utan måste besås med skog.

Det är verkligen en fosterländsk politik, som motståndarna till detta lagförslag bedriva, en politik, som jag ur mitt partis speciella synpunkter ju icke har någon anledning att vara missnöjd med, därför att det är den bästa tänkbara agitation för den av herrarna, icke minst av herr Edén, under patetiska former angripna bolsjevismen.

Arrendehemmanens storlek däruppe under Gimo-Österby bruk varierar mellan 10 och 30 tunnland eller 5 à 10 hektar. I arrende begäres nu upp till 30 kronor per tunnland och förut, blott för en två à tre år sedan, 8—10 kronor per tunnland. För femton år sedan bara — och det kan visa herrarna, huru hastigare utvecklingen gått, sedan jordäganderätten ligger i bankernas och finanskapitalets händer — representerade arrendesumman 4 à 5 kronor per tunnland. Vid försäljning begär man nu enligt uppgift fullständigt ockerpris, nämligen 750 kronor per tunnland, då saluvärdet i trakten är 250 à 300 kronor. Om icke dessa arrendatorer, som där suttit på sitt hemman från mitten av 1600- eller 1700-talet, ögonblickligen äro beredda att betala detta, säger man: »Var så god och ge er i väg.» Vilja de icke ge sig i väg, finns det där i länet såsom i alla andra län en länsstyrelse, som automatiskt blott skriver ut en vräkningsdom.

Jag nämnde nyss, att det icke fanns stora utsikter till att få någon jord där i trakten. Det var annat den tid, då vår gamle överståthållare i Stockholm, Tamm, skötte historien; då var det annat också för de underlydande, varom min egen släkt kan vittna många

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

vackra ting, gällande för övrigt också namnet Lindman. Den dag, som är, omsluter Gimo-Österby ett område med en längd av 15 mil och en bredd av 7 mil med 600 arrendatorer alla beroende av bolaget. Tror icke mitt herrskap, att ni lyckas ställa så till, ni direkt, som rösta mot varje sådan helst åtgärd, som syftar till att ändra dessa vanvettiga äganderättsförhållanden, och ni indirekt, som icke våga ordentligt ta i tu med dem och därför äro medansvariga för dem, tro ni icke, säger jag, att ni hålla på att skapa förhållanden, som ni komma att rasa mot under namn av bolsjevism många gånger i framtiden i denna kammare?

I vad mån arrendatorerna ha något att säga till om eller i vad utsträckning de betyda något för detta gamla bolag, kan ni förstå därav, att den odlade arealen lär — jag har icke kunnat kontrollera uppgifterna, men har fått dem från en av dess tjänstemän — vara ungefär tre gånger större än den största jämförliga i detta land, och att jorden är brukad tack vare dessa arrendatorer på ett sådant sätt, att den mestadels anses i jordbrukarekretsar, i fackmannakretsar, stå på den högsta nivå.

Herr Edén nämnde i sitt anförande — det är hans egna ord — att det var något här i debatten, som var ett mönster av ovederhäftighet. Jag kan icke hjälpa, att då man på kammarens bord har ett utskottsbetänkande, som ger svart på vitt på nödvändigheten av att vidtaga de åtgärder, som äro föreslagna, och ändå efterlyser fall, som belysa denna nödvändighet, har man rätt, herr Edén, att använda omdömet »ett mönster av ovederhäftighet», men också rätt att rikta det mot herr Edén själv.

Här har också talats om, att ingenting förekommit, som motiverar genomförandet av en lag som den föreliggande, icke ens med hänsynstagande till den motivförskjutning, som herr Edén talade om. Det må vara sant, att för dagen måhända föreligga icke längre *de* skäl för genomförandet av arrendeförlängningslagen, som förelågo 1920. Men för dagen föreligga följderna av kapitalets koncentrering, nämligen de följder, som tvinga en bank, vilken under högkonjunkturstid skovlat ut pengar till ett bolag, vilket icke har naturliga förutsättningar vare sig det gäller industri eller jordbruk att existera, att se till, att den får ränta på sina pengar, och det kan icke ske med mindre än att vräka arrendatorerna och på det sättet få största möjliga press på dem att köpa den jord, som de förut haft såsom arrendatorer, till pris, som för dem betyder ruin. Mina herrar, genom att icke se till att här beredes möjlighet för Sveriges arrendatorer runt i Sveriges land — jag vill säga till herr Nilsson i Vibberbo och hans kamrater, att det gäller för övrigt icke enbart arrendatorer under bolag och med dem jämställda fideikommiss, utan också alla andra — att såsom jordägare sitta med tryggad besittningsrätt, ha ni faktiskt bidragit till att jaga dem från jorden. Det är följderna av den kapitalistiskt-ekonomiska utvecklingen, klar och tydlig, följder som märkas runt om i Sveriges jordbruksbygder! Ty vad har skett? Jo, man har under högkonjunkturerna trott, att man hade himmelriket på vid gavel, och att man kunde köra in med par-

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

hästar, galonerad kusk och hela ekipaget, och därför tog man lån undan för undan och köpte och arrangerade som om vi aldrig mer skulle få nedgångstider. Men dag som är har jordens värde sjunkit med 40 à 50 %. Dag som är, är det bankerna, som till följd av denna utveckling bestämma. Dag som är stå vi inför att arrendatorerna få gå ifrån gård och grund. Dag som är betyder er politik, mina herrar, att man gör dem till tiggare, den Marx'ska satsen om allt större befolkningslagers avproletarisering går i uppfyllelse. Detta är, herr Edén, motivförskjutningen och, synes det mig, en motivförskjutning, som borde vara tillräckligt talande för att ställa sig på en annan ståndpunkt än den formella, som herr Edén ställt sig på. Är liberalismen enig om denna herr Edéns ståndpunkt eller är den måhända endast professorsliberalismens, det synes vara det senare åtminstone om man får döma av det liberala avståndstagandet mellan bänkarna från en del av professorns partivänner. Det föreligger alltså, herr talman, ett mycket kraftigare skäl för antagande av förslaget, nämligen att det gäller att skydda arrendatorerna runt om i landet från att vräkas från sina gårdar, som de ha brukat sedan många släktled tillbaka. Jag hade tänkt, att herr Edén och den politiska riktning, han representerar, skulle förstå och handla i enlighet med den verklighet, som detta betecknar, men kanske det icke finns någon anledning att tro på det längre.

Till sist talades det här i dag om — jag kan icke hjälpa att jag fattade detta såsom förklaring från professorsliberalismen, eller måhända liberalismen som sådan, jag svävar nämligen i tvivelsmål om, huruvida de tu äro ett dag som är, ehuru många tecken kunna tolkas i den riktningen, att den har gjort en helomvändning från den ursprungligen liberala ekonomiska politiken till den politik, som segerherren över det liberala partiet, amiral Lindman, fört — det talades om, säger jag, att det finns dock för jordägaren en rätt att göra omvärdering av arrendena. Denna rätt, herr Edén, är i praktiken jordägarens rätt att orättvist tillgodogöra sig värdet av arrendatorns jordförbättringar och medför även att arrendatorerna få vandra från gård och grund, inventarier och allt möjligt. Är herr Edéns sociala sinne — det ordet nämndes också av herr Edén — sociala rättskänsla, är liberalismens sociala rättskänsla så utvecklad, att den under mångtydiga förklaringar söker försvara fåtalets rätt mot den stora massan, söker försvara godsägare, bolag och fideikommissinnehavares rätt att taga från arrendatorerna frukterna av deras arbete, ha ni ännu tydligare bekräftat vad jag nyss sagt, nämligen att nu är herr Lindman den verklige ledaren för det liberala partiet.

Det kan dock också tänkas, herr Edén, att det finns några andra, som ha en rätt till detta som godsägarna gärna vill slå under sig. Det kan också tänkas, att arrendatorerna vilja ha ett ord med i laget om det rättvisa i arrendeförhöjningarna. Det kan ju tänkas, att dessa arrendatorer, vilkas förfäder kunna noteras på hemmanet sedan århundraden tillbaka och ehuru de brutit upp detta från skogsbackar, sumpmarker, kärr eller annat dylikt, icke fått så mycket i ersättning för denna odlingsflit, som jag har här i min öppna hand.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

Har han någon rätt och skall denna rätt på ett eller annat sätt kunna göras gällande, när det nu avses att höja arrendeavgiften? Det har jag icke hört herr Edén tala ett enda ord om.

Slutligen fäste jag mig vid en sak, som måhända är det, som visar, att det är en professorsliberalism i vårt land dag som är. Jag minns, då jag för några år sedan var där uppe på läktaren och hörde en man med silverklingande stämma tala om »vårt parti», »*vi* hava tagit hänsyn till», o. s. v. Då var det alltid pluralisform. Dag som är lät det annorlunda, det var »måste *jag* stanna vid», »*jag* övervägde noga» och — det är för liberalismen den sista noten på klaviaturen — »jag kan icke». Det var i varje fall icke »vi», det var »jag», och det slutade med »kan icke». Nåja, jag kan ju förstå det, och skall icke fortsätta att lägga sten på bördan. Jag tror, den är tillräckligt tung ändå. Jag vill bara till sist säga det, att de ord, som här i dag talats från högern, de kunna Sveriges arbetande folk i jordbrukarekretsar förstå, därför att de orden säga utan svepskäl: »Vi vilja icke på något som helst sätt vara med om, att arrendatorer eller jordbrukare, som stå i beroende ställning, skola få en friare sådan.» Och de ord, som framkommo från liberalt håll, förstå de säkerligen också att tolka. Jag är fullkomligt säker om att de få men väl lyssnande öron, som äro tillfinnandes på läktarna, och som hava erfarenhet måhända långt utöver det byråkratiska landshövdingebordets pappersluntor, liksom över professorsstolens något teoretiska jordbruksvisdom, mycket väl skola förstå att tolka betydelsen av den omsvängning, som det liberala samlingspartiet, då det icke tagit avstånd ifrån sin nominella ledare här i dag, gjort vis-à-vis den ekonomiska jordpolitiken i Sverige.

Och de skola säga sig: helst bifall till utskottets förslag, men alternativt — så långt kan till och med en kommunist gå i detta nu — bifall till den reservation, som bondeförbundet har framfört i jordbruksutskottet. Ty när allt ändå kommer till allt, skola dock de som beröras därav förstå en ståndpunkt som handlar ur synpunkten: den politik vilja vi stödja för framtiden, som tar hänsyn till arbetets intressen, det egna arbetets intressen och icke profitörernas.

Med herr Kilbom förenade sig herrar *Samuelsson* och *Herou*.

Herr Jonsson i Eskilstuna: Herr talman! Jag skulle icke ha besvärat kammaren med något anförande i denna fråga, om icke förhållandet hade varit det, att jag av det liberala partiets ledare så gott som direkt har blivit uppfordrad att säga någonting. Det lilla material för belysning av föreliggande fråga, som jag av en ren händelse fått i mina händer, gick jag och lämnade till en partikamrat, herr Olovson i Västerås, av den anledningen, att jag hade en mycket stor respekt för mina kamrater i kammaren och icke ville besvära dem med ett anförande och taga upp någon tid i onödan. När jag nu ändå måste göra det, är det icke mitt fel utan herr Edéns, så skjut icke på mig, utan skjut på herr Edén!

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal.
(Forts.)

Herr Edén betvivlade, att det exempel, som anförts av herr Olovson i Västerås, vore riktigt. Och han nämnde också något om ovederhäftiga exempel. Nu förhåller det sig på det sättet, att för några dagar sedan förekom i en liberal tidning i Södermanland en artikel, vari författaren i mycket indignerade men också samtidigt i mycket allmänna ordalag påtalade en del förhållanden vid Hesselbyholms gård i Fogdö socken i Södermanland. Han framhöll i denna artikel, att arrendatorer och torpare av den nye ägaren till godset hade blivit synnerligen illa behandlade, och att man dels hade underlåtit att förnya arrendekontrakten eller också lagt torp och delar av arrendeställen under huvudgården. Nu är det emellertid icke Guds ord allt, som står ens i en liberal tidning, och därför funno vi oss i den tidning, jag tillhör, nödsakade att kontrollera uppgifterna litet närmare på ort och ställe. Under påskferierna reste jag ut till Fogdö socken och hörde mig för, hur det förhöll sig med saken. Jag bemödade mig om att skaffa så mycket material som möjligt och att samla in uppgifterna med så föga förutfattad mening, som det överhuvud var möjligt att ha. Jag vände mig till personer, som icke på något sätt äro lierade med det parti, jag själv tillhör; jag kom tillsammans med personer, som tillhöra herr Edéns eget parti och bondeförbundet. Från allesammans fick jag emellertid absolut bestämda, distinkta uppgifter, och alla dessa uppgifter voro sammanfallande och visade, dels att under de sista två åren ha tre förhållandevis stora torp indragits till huvudgården, dels att arrendeställena så gott som samtliga i år förändrats till sin struktur. Arealen har minskats betydligt, arrendeställena äro avsevärt förändrade och arrendatorernas ställning samt och synnerligen ytterst försämrad. Samtidigt med att man minskat arealen för arrendatorerna samt också för en del av torparna, har man höjt arrendesummorna med för arrendatorer ungefär det dubbla beloppet och för torpare med omkring 150 procent. Den förutvarande arrendesumman för arrendatorer var 10 kronor per tunnland, en summa, som för de flesta kanske synes mycket låg. Men i förhållande till den jord, det är fråga om, och det läge, som socknen har, är det en rätt hög summa. Den är nu förhöjd till i några fall 17 kronor per tunnland, i andra fall upp till 22 kronor. Det är de uppgifter, som jag under ett mycket — det vill jag påstå — samvetsgrant arbete lyckats insamla beträffande Hesselbyholms gård.

Förvaltaren har också i ett svar på artikeln i den liberala tidningen nödgats vidgå, att påståendena i huvudsak varit riktiga. Han gör givetvis allt vad han kan för att reducera påståendena. Men han gör detta på ett sådant sätt, att man förstår, att *han* om någon är synnerligen ovederhäftig. Han börjar nämligen artikeln med att påstå, att icke i något enda fall har det förekommit, att ett torp blivit indraget, för att i ett par satser därefter tala om, att jorden är tagen från en torpare, men torparen får bo kvar och vara daglönare på godset. I ett annat fall talar han om, att några tunnland jord tagits från ett torp. Men tar man några tunnland från en torplägenhet, så blir det just icke mycket kvar av torpet. Sedan nämnde

han vidare, att arealen för arrendeställena förändrats — »några små förändringar ha här gjorts», som han säger. Emellertid vitsordar han ju med egna ord, att förändringar gjorts, och i en hel del fall rätt väsentliga förändringar. En sak är säker, och det kan han icke bestrida, nämligen att arrendatorernas ställning under Hesselbyholms gård i år blivit betydligt försämrad. De hava mindre areal, de hava sämre jord att bruka och betydligt större arrendesummor att komma ut med, samtidigt med att priset på jordbruksprodukter sjunker högst betydligt. Hade det funnits en provisorisk arrendelagstiftning av den art, varom nu är fråga, hade arrendatorerna icke varit så fullständigt rättslösa, som de nu voro, och de hade då haft någon möjlighet att komma till rätta med den nye ägaren till godset. Detta var för några år sedan ett fideikommiss. Så fick innehavaren sälja det under kristiden för en mycket hög summa, och den nye ägaren är kanske av ekonomiska skäl nödsakad att pressa arrendatorerna. Jag förmodar, att detta är förklaringen till åtgärderna.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

Jag skall icke besvära kammaren längre. Skulle jag säga något utöver det referat av min egen undersökning, som jag här gjort och som jag nödgats göra för att tillbakavisa herr Edéns insinuationer om ovederhäftighet, så skulle det vara det, att när jag suttit här i dag och hört de liberala deklarationerna i den föreliggande frågan, har jag fått det intrycket, att det är högst nödvändigt att ge sig ut på en upptäcktsfärd efter det sociala sinnet och frisinnet i det liberala partiets politik i denna fråga. Men jag tänker, att den, som ger sig ut på denna upptäcktsfärd, skall finna, att den blir synnerligen modosam, och att han kommer att få leta förgäves efter de förlorade klenoderna.

Herr H a g e: Herr talman! Jag är tvungen att begära ordet, därför att herr Magnusson i Skövde direkt vände sig mot mig i en sak, där jag måste lämna en upplysning.

Herr Magnusson i Skövde påstod, att jag hörde dåligt. Nu är det kanske möjligt, att det icke alltid är så gott att här i allt bullret höra, vad som sägs. Men jag vill dock med bestämdhet påstå, att i det fall, som herr Magnusson i Skövde åsyftade, hörde jag absolut icke fel. Herr Magnusson i Skövde gjorde gällande, att han icke i sitt anförande rörande den petition, som han däri omnämnde, skulle hava använt ordet »*barn*». Jag påstod nämligen, att herr Magnusson i Skövde hade sagt, att bland denna petitions undertecknare även funnos barn. Detta bestred herr Magnusson i Skövde och förklarade, att jag hörde fel i detta avseende. Nu har jag emellertid vänt mig till flera medlemmar här i kammaren, och de försäkra utan vidare, att herr Magnusson i Skövde yttrat sig så, samt förklara, att de inför vem som helst kunna bekräfta detta. Sedan har jag av stenograferna fått ytterligare bekräftelse på, hur herr Magnusson i Skövde yttrade sig. Även i det ojusterade stenogrammet förefinnes samma yttrande av herr Magnusson i Skövde. Herr Magnusson i Skövde har nämligen bland annat sagt: »skogsägare, deras hustrur

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

och barn». Alltså måste det nog vara herr Magnusson i Skövde, som i detta avseende tagit fel, och jag, som hört rätt.

Utöver detta skulle jag endast vilja säga några ord till herr Edén. Herr Edén hade bland annat den uppfattningen, att i denna fråga skulle det särskilt vara synnerligen svårt att fälla avgörandet, när det gällde vilka arrendesummor som skulle betalas och att lägga detta avgörande hos en ordförande i en sådan nämnd, som är förslagen i denna lag. För min del vågar jag säga, att jag förvånar mig över ett sådant uttalande av herr Edén. Det är nämligen på det sättet, som alla veta, att vi redan hava en lagstiftning, där man gått fram på detta sätt, att man har en skiljenämnd, när det gäller utarrendering av fast egendom. Jag syftar på hyresregleringslagen. Där har man det just på det sättet, som herr Edén här icke har velat vara med om. Där finns det en ordförande, som fäller utslaget mellan de två intressena, husägare- och hyresgästintresset, och när det kan gå an i det fallet, föreställer jag mig att det icke finns någon större svårighet att göra på liknande sätt i detta speciella fall också.

Jag skulle också för min del vilja pålysa det förhållandet, att jag tror, att bland de djupa leden ute i herr Edéns parti finnes det nog många, som i denna fråga stå på en helt annan ståndpunkt än denna nya ståndpunkt, som liberalismen här i riksdagen nu har kommit till. För min del vill jag säga, att just början till detta ståndpunktstagande har väl i viss mån inletts därigenom, att det i andra lagutskottet, där denna fråga behandlats, vid frågans första framförande satt en godsägare, som givetvis har haft ett oerhört stort inflytande på den ställning, som det liberala partiet intagit i denna fråga. Men, som sagt, jag är övertygad om, att det inom det liberala partiet finnes bredvid den officiella uppfattningen i denna fråga en hel del folk, som hava samma uppfattning som vi. Jag behöver endast referera t. ex. till denna dossier, som jag visade här i dag på morgonen. Här finns nämligen bland annat en ledande artikel från en liberal tidning, Södermanlands Nyheter, av den 13 juli 1921, där denna tidnings redaktör definitivt ställer sig på samma ståndpunkt, som vi intagit. Den mannen har förut suttit i första kammaren, och han säger på följande sätt: »Man måste beklaga, att den av jordkommissionen tillstyrkta förlängningen intill 1925 av arrendeavtal å mindre än 25 hektar odlad jord icke blev av riksdagen antagen.» Detta beklagar han alltså för sin del. Jag tror alltså, att den mening, som finnes ute i landet och som till och med trängt ut till ledande tidningsredaktioner, finnes i ganska stor utsträckning ute bland de djupa leden bland liberalerna.

Jag skall inskränka mig till detta och fortfarande be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Eriksson i Grängesberg: Herr talman! Jag skall försöka fatta mig kort, men jag har nödgats begära ordet för en replik till herr Edén.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

Jag kan så innerligt väl förstå, att herr Edén 1920 hade ganska svårt att taga ställning till denna fråga, och jag vågar nästan tro, att om han varit regeringschef en månad längre än han var på våren 1920, så hade han varit en av dem som i denna kammare kommit att tala för förslaget. Det var nu så, att den liberala regeringen avgick den 10 mars. Den socialdemokratiska regeringen tillkom den dagen. Enligt statsrådsprotokollet föredrogs i konselj den 12 mars den proposition i frågan, som var utarbetad och som då remitterades till lagrådet för yttrande. Nog fanns det expeditionsdugliga människor i den nya regeringen, men jag håller dock för troligt, att propositionen var utarbetad och låg färdig redan före den 10 mars. I vilken mån som det utarbetade förslaget var en regeringshandling, därom vet jag ingenting, men att den var färdig innan dagen för den liberala regeringens avgång, det håller jag för alldeles visst. Men jag drar också den slutsatsen av ett annat förhållande. Jag kan icke tänka mig annat än att herr Edén som regeringschef icke skulle kunnat motsätta sig att framlägga denna lag, då den enhälligt föreslagits av jordkommissionen. Jordkommisionen, vad är det nu för herrar? Är det uteslutande ytterligt radikala människor, är det en församling av socialister, eller vad består den av för folk? Ja, om man ser på förteckningen över de ledamöter, som funnos på hösten 1919 eller våren 1920, när detta lagförslag framlades av kommissionen, så bestod den av tre liberaler, häradshövding Wihlborg, herr Jansson i Edsbäcken, och herr Ingeström i första kammaren. Där funnos vidare bondeförbundarna professor Wohlin och herr Olsson i Kullenbergstorp. Sedan fanns det ju tre socialdemokrater, men vi skola komma ihåg, att emot dessa tre socialdemokrater funnos dessa nu nämnda fem herrar. Socialdemokraterna voro herrar Lindhagen, Johansson i Uppmälby och dessutom lantarbetarnas förtroendeman Hansson. När dessa nu kommo till den enhälliga uppfattningen, att denna lag behövdes, så håller jag för bestämt troligt, att om den liberala regeringen hade setat kvar, så hade lagen kommit fram och blivit antagen av riksdagen, och jag tror, att herr Edén hade kommit att tala för lagen. Nu vill jag därmed icke säga, att han talat emot lagen, därför att den icke framlades från en liberal regering, men jag tror, att utvecklingen hade blivit på det sättet.

I allt fall säger nu herr Edén, att han på det bestämdaste bestrider, att den som talar emot denna lag därigenom anger, att han icke vill vara med på en definitiv lagstiftning på detta område. Jag lät förstå i mitt anförande, att det åtminstone beträffande den talare, som jag vände mig mot, herr Lindman, kunde antagas att så var förhållandet. Nu har ju herr Edén på det kraftigaste bestritt, att det icke är hans uppfattning, han anser det vara nödvändigt, att det kommer en sådan social lagstiftning till stånd, och denna vilja till en definitiv lagstiftning kommer naturligtvis att i en framtid bära frukt, vilket är tacknämligt. Men jag tror för min del, att de fattiga människor, som det här gäller, skulle vara dubbelt tacksamma och hava en dubbel glädje, om den välviljan hade tagit sig uttryck 1920, 1921 eller i år på det sättet, att man ville vara med om att låta

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

dem, som nu försvinna, bliva delaktiga av den välviljan, som skall komma i framtiden. Man skall göra ett och icke underlåta ett annat. Man skall icke lova att vara välvillig i framtiden, utan man skall försöka att vara välvillig även under mellantiden, ifall det går an.

Nu har man häremot anfört, att inga överväldigande bevis anförts angående behovet. Ja, det tyckes vara så, att man icke synes kunna prestera sådana bevis. Ty om man skall taga hänsyn till alla de förbehåll, som herr Edén räknade upp, så tror jag icke, att man kan räkna upp en enda arrendator, som gått miste om sitt arrende, utan att det kunde försvaras. Det kan vara brukningssynpunkter, arvsynpunkter och andra som anförts, så nog kan man finna på en del synpunkter, som kunna vara till försvar för jordägaren. Men jag tror icke, att torparna se saken på detta sätt, och jag tror icke, att de som vilja försvara torparnas sak, skola godkänna ett sådant resonemang. Jag vill naturligtvis icke bestrida, att man måste taga hänsyn även till andra synpunkter än torparnas, men man får väl ändock icke se på andras synpunkter på sådant sätt, att torparnas synpunkter försvinna.

Nu har det anförts av flera talare att det blivit en förskjutning i motiven, särskilt herr Edén strök under den saken. Det skulle vara så, att denna lag fått ett något annat syfte, än den hade från första stund. Ja, det kan vara möjligt, att så skett, men det beror icke på lagen, ty den är densamma, som då den framlades 1920, utan det beror på utvecklingen själv. Om man med en sådan lag kan hjälpa torparna i annat hänseende än lagen i första hand avsåg, så är det väl icke till skada för dem det här gäller. Jag kan icke förstå annat än att, om man skulle vinna mera än det som från början avsetts, så är det endast att vara glad däröver. Dessutom trodde herr Edén, att det skulle bliva så förfärligt mycket arbete med denna lag, tusentals tvister skulle uppstå. Jag är icke alldeles säker, att det blir så många tvister. Det var så, att vi under många år kämpade ivrigt för att få en expropriationslag, som skulle göra det möjligt att skaffa tomtmark till folkets hus, och slutligen fingo vi den lagen, men mig veterligen har ännu icke den lagen blivit använd, men nog har man fått sina folkets hustomter i alla fall. Endast lagens tillvaro har medfört, att lagen icke behövt användas. Så var det med den saken. Förut fick man icke köpa tomter, nu, då vederbörande veta, att man kan skaffa sig dem, får man köpa tomter. En sådan lag som denna, som skyddar arrendatorerna, medför, att arrendatorn får rätt utan att behöva gå den väg lagen anvisar, men då arrendatorn står rättslös, då är det bara att skjutsa iväg honom. Jag kan icke se, att ett bifall skulle kunna hava de följderna, ur den bisynpunkten, som just pekats på, att det skulle bliva en sådan massa tvistiga fall, där lagen skulle behöva anlitas. Det går lättare att göra upp, då man vet, att det finnes en lag som skyddar den svage, än om en sådan icke finns. Men i alla fall, låt oss säga, att skulle det bliva en del tvister, så är det dock samhällets skyldighet att

hjälpa den svagare parten, och de som skola handlägga dessa mål få hava obehaget med den.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

Ja, herr talman, vid denna sena timme vill jag icke förlänga debatten ytterligare. Jag har endast med detta velat bestämt betona, att såvitt jag förstår borde den riktiga välviljan och den rätta känslan för dessa arrendatorer, varom här är fråga, taga sig bättre uttryck än att endast uttala välvilja för en kommande lagstiftning. Den borde även bidraga till att denna lagstiftning kommer i hamn.

Herr Edén: Herr talman! Jag har det nöjet att upptaga till besvarande en hel del anmärkningar, som riktats mot mig. Av skonsamhet mot kammaren skall jag i denna sena timme ingalunda följa anmärkarna i spåren steg för steg. Det kan vara nog att taga ett och annat litet stickprov från varje grupp och särskilt taga fram några av de mest flagranta fallen.

Herr Nilsson i Vibberbo, för att börja med denne ärade partiledare, tycktes sammanfatta sitt kärnfulla anförande däri, att det liberala partiet fordom har haft principen att göra rätt åt alla, orätt åt ingen, men nu, menade herr Nilsson i Vibberbo, har det liberala partiet drivit principen: rätt åt de stora och orätt åt de små. Och han rådde partiet att hava ett litet sammanträde för att överväga den saken. Om jag skulle få giva ett litet råd i gengäld så skulle det vara det, att herr Nilsson i Vibberbo å sin sida samlade de sina, såväl bondeförbundets gamla ledamöter som de nyvunna kamraterna från riksförbundet, och med dem överlade om följande fråga: huru kan det komma sig, att dessa ärade herrar vid riksdagen 1920 ville »rätt» åt *samtliga* arrendatorer och torpare, på vilken jord de än sutto, men i år vilja »rätt» — som det heter — åt endast *sådana* arrendatorer och torpare, som sitta på fideikommissjord och bolagsjord? Skulle det icke vara skäl att något litet taga upp även en överläggning härom? Och kanske man då på samma gång kunde reflektera över, vad bondeförbundsståndpunkten i år betyder, med hänsyn därtill att det är välbekant, att i södra och mellersta Sverige största delen av torpare och arrendatorer sitta på sådan enskild ägares jord, som varken tillhör fideikommiss eller bolag, till på köpet ofta nog på sådan jord, som varit föremål för spekulation under kristiden, och där säkerligen förhållandena kunna vara mer än annorstädes bekymmersamma. Kanske vi härmed kunna kvitta i fråga om älskvärdheter emot varandra, herr Nilsson i Vibberbo.

Herr Eriksson i Grängesberg uttalade, att om jag suttit kvar i regeringen 1920, så skulle jag säkert varit med om att framlägga 1920 års lagförslag. Det är ett högeligen djärvt påstående. Såsom den ärade förre ledamoten av statsrådet väl själv kan förstå, var det kanske icke alldeles utan skäl, som denna proposition blev liggande och icke framlades för riksdagen, medan jag var statsminister och herr Löfgren justitieminister. För min del vill jag erinra mig, att vi enades om att icke föra fram den. Den omständigheten, att en

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

proposition fanns utarbetad, betyder som bekant i och för sig mycket litet, då det är synnerligen vanligt, att propositioner på detta sätt bliva utarbetade jämsides med ett betänkande; sedan är det en annan fråga, huruvida de verkligen bliva framlagda. Herr Eriksson i Grängesberg kan fullständigt spara sig alla hypotetiska funderingar, huruvida jag skulle såsom statsminister talat för lagen. För min del känner jag mig övertygad, att jag hade icke kunnat vara med om denna lags framläggande, medan jag satt i regeringen.

Och så herr Kilbom! Jag säger *herr* Kilbom, fastän han hedrat mig med både den ena och den andra titeln. Men kanske jag kan få säga *direktör* Kilbom, så äro vi kvitt även i detta avseende. Den artigheten kan ju vara så mycket mera påkallad som direktör Kilbom gång efter annan återkom till att i frågan draga in bankerna — nu som alltid — och rörande deras ställning såsom kreditgivare ute i trakterna här norr om Mälaren röjde en sakkunskap, som lät storartad och som, för all del, icke heller är oväntad från herr direktörens sida.

Vad som däremot är oväntat är, att herr direktören anstränger sig så utomordentligt för att alldeles särskilt vända sig emot mig och mot det liberala partiet. Det talades av honom och det har talats av andra om den »omsvängning», som skulle ha skett på liberalt håll, och den »nya politik» i denna fråga, som partiet nu skulle ha inlett. Förlåt, men förhållandet är ju, att såvitt jag känner, ha de, som talat från detta partis sida, redan vid de föregående riksdagarna intagit precis samma ställning som jag gjort nu. Ända från 1920 ha partiets talare och dess representanter i utskottet stått på den ståndpunkten, att de icke kunnat vara med om förslaget. Här föreligger alltså icke någon omsvängning alls; man vidhåller helt enkelt den ställning, som man då kom till, och för vilken man nu funnit nya skäl.

När herr Kilbom vidare fäste sig vid, att jag talat med bara formen »*jag*» och icke använt ordet »*vi*», så kanske det kan bero på, att det icke är lika lätt för mig att överskåda antalet av dem, som inbegripas i ett sådant *vi*, som det är för herr Kilbom. Och över huvud älskar jag icke det s. k. »store Vi», utan jag tycker, att när man talar i en sak, där det kan finnas olika *personliga* synpunkter inom ett parti, så räcker det med »jag» utan någon understrykning. Det räcker också utan att man tar till så hög röst som denne talare här i afton talat med.

Men sedermera fann herr Kilbom — kanske vi ändå kunna slippa de längre titulaturerna — att det varit så bekymmersamt för mig och de andra — jag vet icke, om det var bara liberaler eller också andra det gällde — när man stannat inför denna fråga. Han fann t. o. m. anledning att därtill anknyta en sedelärande berättelse om en missionär hos hottentotterna, en missionär som framställde de kristliga sanningarna för hottentotter. — Inom parentes: sedan blevo dessa hottentotter negrer i herr Kilboms framställning, men detta kan väl icke vara riktigt, ty hottentotter och negrer äro

som bekant icke detsamma. — I alla fall fann herr Kilbom, att »vi» här stodo som hottentotter inför denna sociala fråga, därför att den var så svår. Jag satt under denna del av hans anförande och undrade i all enkelhet, huru tillämpningen av den utmärkta liknelsen till sist skulle ta sig ut. Men den upplösningen, som herr Kilbom gav, föreföll mig verkligen bra långsökt och oväntad. För mig syntes det egentligen som om det varit så, att när herr Kilbom försökte att uppfatta de skäl, som anförts från andra sidan, så var det han, som innehade hottentottens roll, ty han förstod platt icke, vare sig han nu ville eller icke ville förstå, vad vi andragit.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

Sedan till några av de faktiska uppgifterna. Herr Kilbom har gjort mig den stora tjänsten, att han i själva verket slagit undan benen av sin egen argumentation. Jag har om de faktiska uppgifterna framför allt sagt, att här har icke kommit fram någon faktisk uppgift, som kunnat styrka behovet av denna lagstiftning, ur *den* synpunkt, som faktiskt lagts till grund för behovet av en sådan lagstiftning, nämligen, att man år 1920 ansåg det nödvändigt att få denna lag för att förhindra, att arrenden och torp droges in under huvudgårdarna i syfte att undandraga dem den väntade sociala arrendelagstiftningen. Herr Kilbom yttrade i senare delen av sitt anförande, att han i själva verket erkände, att det var så. Han gjorde till och med anmärkning mot regeringen, som icke tagit reda på några konkreta fall, som visade, att denna anledning förelåg. Därmed kunde vara tillräckligt sagt om den saken. Men om herr Kilbom vill inleda en diskussion angående vederhäftigheten i övrigt av de sakliga uppgifter, som förekomma i den av honom åberopade reservationen, så skall jag stå till tjänst, i den mån herr Kilbom verkligen tagit upp några konkreta fakta och jag hunnit med att anteckna vad han sagt.

Herr Kilbom började med att nu för andra gången göra anmärkning mot den regering, jag tillhörde, därför att den på sin tid medgav, att Gimo-Österby bruk förvärvade Leufsta fideikommiss. Därifrån sökte han tydligen ursprunget till alla missförhållanden i jordfrågan i norra Uppland. Då skall jag först och främst be att få påpeka, att när herr Kilbom lägger i vår mun eller rättare sagt i vår tankegång, att vi skulle »pratat om fideikommissens socialisering eller expropriation», så får herr Kilbom förlåta, att jag säger: det måtte vara den ärade talaren själv, som »pratat» därom. *Vi liberala* ha naturligtvis aldrig från vårt partis sida talat om »socialisering eller expropriation» av fideikommissen, men vad vi talat om och yrkat på har varit *frigörandet* av den jord, som ligger under fideikommiss-stiftelsers förbud att sälja sådan jord. Det är en fullkomligt annan sak. Och vad angår fallet Leufsta, som nu två gånger kommit fram i herr Kilboms anföranden, så var förhållandet det, att där var ett stort fideikommiss, vars ägare ville sälja huvuddelen av sin jord — alltså icke det hela — till ett vanligt privat bolag. När den frågan föredrogs och behandlades, så var en av grundtankarna vid dess handläggning den, att man genom denna ansökan fick ett tillfälle att lösgöra från fideikommissets döda hand ett stort jord-

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

område, som det därmed bleve möjligt att få in bland den fria jord, vilken kan säljas och styckas, något som, så länge ifrågavarande jord tillhörde fideikommisset, icke var möjligt. Detta var en av huvudgrunderna för att köpet medgavs. Därtill kom, att så vitt man kunde finna vid de försök, som gjordes att inhämta befolkningens mening — naturligtvis under hand — och särskilt den befolknings mening, som utgjordes av arrendatorer under Leufsta, så önskade dessa en sådan ändring och önskade den alldeles särskilt i förhoppning, att man därmed skulle kunna bereda möjlighet åt dem, som det förmådde, att friköpa sina arrenden och torp. Redan vid försäljningen blev det också ett villkor, att ett visst antal arrendegårdar, vilkas ägare förklarade sig villiga att köpa, skulle få säljas. Den systematiska försäljning, som nu efter herr Kilboms uppgift, vilken jag i den delen icke har anledning betvivla, tycks vara förberedd eller påbörjad där uppe, är synbarligen just ett fullföljande av denna utstyckning av jord till små lägenheter, små jordegendomar, små egna hem och småbruk, som få förvärvas med full äganderätt. Jag har förut aldrig hört annat än att en sådan utstyckning och försäljning av jord från ett stort bolags sida allmänt ansetts vara en mycket fördelaktig utveckling av jordförhållandena.

Och herr Kilbom skall icke häremot invända, såsom det påstås i det av herr Lindhagen citerade dokumentet, att det icke blir någon skog till dessa jordlotter. Det lär visserligen förhålla sig så, att när vederbörande arrendegård legat så till, att den icke haft skog förut såsom arrendegård, då har man enligt inhämtade meddelanden i några fall icke funnit sig kunna tilldela denna jordlott någon skog vid försäljningen. Men i flertalet fall utskiftas enligt uppgift till dessa jordlotter skog till ungefär det mått, som efter i trakten gängse uppfattning anses behövligt. Det motsatta påståendet är alltså ett av exemplen på beskaffenheten av det agitationsmaterial, som man dragit fram i denna sak.

Jag skall gå till ett annat. Herr Kilbom förklarade, att om dem, som icke ville köpa och icke kunde köpa, hette det från bolaget: »i väg med dem!» Det är icke sant, det är icke så. I denna stund ha, såvitt jag kunnat inhämta, från arrendegårdar, vare sig utbjudna till försäljning eller uppsagda, förutom den man, som herr Kilbom omnämnde, endast uppsagts tre andra. Och detta berodde, enligt vad som inhämtats, icke på att de ej ville köpa, utan på att dessa arrendatorer icke varit lämpliga, icke varit sådana, att man önskade behålla dem ur jordbrukare- och arbetssypunkt.

Herr Kilbom ville vidare påstå, att man begärt 750 kr. per tunnland. Jag skall be att mot det få ställa ett meddelande, som jag bekommit och som jag förmodar är riktigt; det innehåller, att för salubjuden mark med skog har betalats *i genomsnitt* 125 kr. per tunnland och för god jord med hus, observera med hus — inom parentes vill jag säga att alla underrättelser, jag erhållit, gått ut på, att husen verkligen äro goda, i motsats till vad herr Kilbom påstod — för sådan jord med hus har betalats *i genomsnitt* 550 kr. per tunnland. Om det under sådana förhållanden skall anses vederhäftigt,

att sprida sådana uppgifter, som herrar Lindhagen och Kilbom opererat med, lämnar jag åt kammarens bedömande.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

Till slut kan jag kanske som en röst ur deras led som det här gäller få anföra följande skrivelse från en gammal arrendator under bruket, vilken skrivelse blivit lämnad till en kamrat i kammaren, och som jag anser mig kunna meddela så mycket mera, som jag själv känner vederbörande sedan länge som en vederhäftig och pålitlig man. Den lyder på följande sätt: »Jag för min del kan icke annat än ge bolaget det bästa vitsord. Mot mig har bolaget icke visat annat än tillmötesgående, och samma är förhållandet med en hel del arrendatorer här vid Leufsta. I Film har det varit en del klagomål, som satts i scen från bondeförbundshåll.» — Jag ber de ärade ledamöterna av bondeförbundet ursäkta att jag citerar som det står. — »Här ha sålts åtskilliga hemman, och jag har icke hört någon klaga över priset. Gårdar med nybyggda hus ha sålts till pris, som icke motsvarat mer än självkostnadspris för husbyggena.»

Jag vill med detta naturligtvis icke ha gått i god för, att varenda åtgärd, som detta stora bolag företagit där uppe, är sådan, att jag skulle kunna vara belåten därmed och icke kunde vilja ha den gjord på annat sätt. Det ligger i öppen dag, att en sådan borgen kan jag icke ge. Men så mycket torde med detta ha visats, att jag har skäl, när jag påstår, att ovederhäftighet präglar de sakliga uppgifter, som beträffande denna del av frågan kommit fram först i herr Lindhagens reservation — det var egentligen mot dem jag vände denna karakteristik — men jag kan nu med varm hand utsträcka den till herr Kilbom själv.

Herr Kilbom har anfört, att det vore 200 arrendatorer, som blivit uppsagda vid Gimo-Österby, och han framställde saken så, att dessa, därför att de icke finge arrendera på rimliga villkor och icke ville köpa, vore i färd med att skickas ut »på landsbygden» — han menade väl »på landsvägen», att ställas på bar backe. Förhållandet är, att omkring 200 arrendatorer verkligen lära ha fått sina arrenden uppsagda, men detta därför att de gamla — de förutvarande — arrendeavtalen gått ut, och därför att man ville ha en omreglering av arrendevillkoren. För en del av dessa äro emellertid nya avtal uppgjorda, och *icke en enda* blivit driven bort på sätt herr Kilbom påstod; de tre, som bolaget icke önskade ha kvar, förutom den, som av herr Kilbom särskilt nämndes, de äro borta men de andra icke. De andra sitta kvar även i de fall, då nya avtal ännu icke kommit till stånd. Är icke en sådan framställning, som givits av herr Kilbom, och som var byggd på uppgifter i herr Lindhagens reservation, även i denna del därmed karakteriserad såsom i sällsynt grad ovederhäftig?

Herr talman! Det kan vara nog med dessa repliker. Och jag skulle sannerligen icke ha besvärat kammaren med dem, om icke det varit så, att när det gäller saker av denna natur kunna dock icke sådana uppgifter, som nu förekommit i denna kammare, få stå oemotsagda, även om man torde vara van vid att icke taga precis

Ang. lag om förlängning av vissa arrende-avtal. (Forts.)

efter orden allt, som säges, särskilt i agitationens eller polemikens hetta.

Jag kommer tillbaka till det, som utgör själva huvudfrågan. d. v. s. huruvida man även efter den motivförskjutning för det föreliggande lagförslaget, som nu från alla håll erkänts — erkännandet kom senast från herr Eriksson i Grängesberg — ändock icke har skäl att gå med på detta lagförslag. Däremot måste jag vidhålla de skäl jag anfört. De ha icke i minsta mån blivit vederlagda. Detta lagförslag är icke utarbetat ur sådan synpunkt; det är icke tänkt såsom ett förslag att preliminärt och för en tid, som icke kan överskådas, sätta till ett nytt organ för att avgöra regleringen av privata arrende- och torpavtal. Det lider ur sådan synpunkt av högst påfallande brister, såsom måste vara uppenbart för var och en, som vill gå in i en undersökning därom. Det finnes ingen utredning, huru en anordning i *detta* syfte, om den skall göras, lämpligen skall läggas. Då måste man väl ändock vara berättigad att säga, att man icke kan, även om här skulle finnas vissa fall, som äro ömmande och kunna påkalla berättigat deltagande, ge sig in på en lagstiftning, som kastar in alla arrende- och torpavtal under en dylik statlig reglering, utan att man har någon överblick över, hur den kan verka och om den är ordentligt konstruerad. Skall ett sådant ingripande ske, vilket jag lämnar öppet, så skall det ske, efter det att man rett upp *den* saken och fått fram regler, som äro lämpliga just för *detta* ändamål.

Det är en del av de ärade talarna, som varit bekymrade över, att, när man ställer sig på denna ståndpunkt, man uppgivit de grundsatser, som på sin tid angåvos såsom direktiv till jordkommissionen. Herr Nilsson i Vibberbo bl. a. uttryckte ett bekymmer i den riktningen. Med anledning härav skall jag säga, att för varje ord, som står i den instruktionen, står jag fortfarande, i den mån jag är medansvarig därför. Men märk väl, att i denna instruktion står *intet* om sådant ingripande, som nu föreslås, ty det var vid den tiden icke påtänkt. Och jordkommisionen har icke heller tagit upp denna fråga förrän år 1919. I själva verket är det förslag, som vi nu behandla, icke ett led i jordreformen, ty den kommer att bestå i helt andra och mera betydelsefulla och ingripande åtgärder, utan det är en typisk kristidslagstiftning, ett slags eftersläntare av de kristidslagar, som vi haft under den föregående tiden och avvecklat den ena efter den andra. Man var år 1919 ännu så van att tillgripa dylika »provisoriska» åtgärder, och i detta fall tog man till en sådan i den förhoppningen, att man skulle mycket snart komma till en definitiv lagstiftning. Jag tror, att vi ha haft nog av sådana provisoriska kristidslagar, att vi blivit tillräckligt erfarna om, att vi göra klokt i att icke komma in på den vägen igen. Även ur den synpunkten kan jag icke underlåta att varna för att slå in på den bogen, som regeringen är inne på. Men det vill jag ha sagt och det upprepar jag, att *när* jordkommissionen kommer fram med ett förslag, som rör frågan om en social arrendelag och eventuellt under givna förutsättningar, därest de kunna genomföras, friköpning, då skall jag för

visso icke vara den, som är rädd för att se ett så viktigt socialt spörsmål i ögonen. Jag tror alltjämt, att det är bättre att taga saken på det sättet, att man från jordkommissionen förväntar ett sådant förslag, som griper sig an med själva frågan och icke kringgår den på sätt som nu skett. Det är den ståndpunkt, som jag stått på och som jag står på ännu.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

Därmed anser jag mig ha tillräckligt svarat på hela kulregnet från föregående talare och skall med stort lugn motse fortsättningen.

Herr Sköld: Herr talman! När jag i förmiddags hörde herr Edéns anförande, som utan tvivel var ett glänsande fyrverkeri, vilket till största delen utgjordes dels av påståenden om motståndarnas ovederhäftighet och dels en rad av frågor: hur vet man det och hur vet man det, avvaktade jag med en viss spänning de repliker, som skulle följa, och det svar därpå, som herr Edén i sitt sista anförande skulle prestera. Vi fingo då uppleva, att herr Edéns sista anförande till ganska stor del var ett nytt stort fyrverkeri av ganska billiga kvickheter.

Jag tror, att om man med stöd av den debatt, som förts i dag i båda kamrarna, försöker taga reda på, hur vederhäftigheten ser ut i herr Edéns framställning, skall man komma till ganska märkliga resultat. Låt mig taga till exempel frågan om Gimo-Österby bruk. Herr Edén har utan tvivel uppvisat, att i den framställning, som lämnats av herr Lindhagen, finnes det en del ovederhäftigheter. Men ögonblickligen är herr Edén färdig att säga, att det är ovederhäftigt alltsammans. Jag tror, att denna taktik icke skall föra kammaren bakom ljuset. Jag skall lämna å sido de andra skäl, där exemplet beträffande Gimo-Österby bruk kan anföras för ett antagande av denna lag ur den s. k. motivförskjutningssynpunkten. Men även när det gäller lagens behövlighet för att hindra sådana åtgärder, som komma att försvåra en kommande jordreform, tror jag, att det i detta exempel skall finnas stöd för lagens antagande. Det har icke bestritts, att man vid Gimo-Österby bruk företagit omreglering av ägorna. Det har framställts den uppfattningen, att denna omreglering medfört, att dessa nya gårdar icke få tillräckligt med husbehovsskog. En talare i första kammaren försökte motbevisa detta genom att med stöd av längderna från lantmäteriförrättningarna påvisa, att det till dessa hemman finnes en del hagmark och skogsmark. Men han har icke kunnat påvisa, att denna mark, som redovisats i klump, innehåller tillräckligt med husbehovsskog. Kvar står den anmärkningen, att man vid detta bruk företagit en omreglering av ägorna, där man berövat brukarna en del av husbehovsskogen. Om man då har den uppfattningen — och den är väl ändå ganska spridd — att det blir svårt för dessa brukningsdelar att som självständiga jordbruk existera utan sådan husbehovsskog, är det självklart, att den förrättning som nu företages vid dessa bruk medför, att man föregriper den blivande jordreformen. Man nämnde ett annat exempel från Sörmland, som herr Edén visserligen tillbaka-

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

visade med en flott gest, men det har senare påvisats, att man därstädes låtit åtskilliga torp försvinna. Jag har också underhand inhämtat, att en del av ifrågavarande jord lägges ut till betesmark, så att åkerjorden försvinner. Sedan kan det nog hända, att jordbrukarna komma och säga: vi voro tvungna att göra det ur den synpunkten eller ur den synpunkten o. s. v., men faktum står kvar, att man för all framtid omöjliggjort denna marks användande som åker. Låt mig peka på, att herr Nilsson i Tånga framlagt exempel på fall, där motivet till ett sådant förfarande från jordägarnas sida varit att undvika en kommande friköpningslagstiftning. Jag menar, att det går icke för herr Edén att så här i ett enda drag avfärda allting som ovederhäftigheter; det går inte att med tillhjälp av vissa ovederhäftigheter, som verkligen finnas, slå ihjäl det reala underlaget, som ändå existerar.

Herr Kilbom: Herr talman! Ju förr herrarna sluta med sin sång, dess förr få ni gå hem. Ni sjunger mot er själva och inte mot mig. Ty jag ämnar tala. Jag skall emellertid fatta mig mycket kort.

Professor Edén — jag tillåter mig vidhålla den titeln, trots jag tyckte mig förmärka en ton av missnöje, då jag använde den — var icke belåten med mitt sätt att titulera honom, men passade samtidigt på att komplimentera mig för den sakkunskap jag hade om bankerna, en sakkunskap, som för honom dock icke var oväntad. Jag måste säga, att jag kan verkligen inte komplimentera honom för någon sakkunskap alls om bankerna; dess värre måste jag anse, att den bristande sakkunskap om det ekonomiska livet och bristande känsla för de följder, som vissa åtgärder föra med sig, som herr Edén visade, för mig var fullkomligt oväntad att finna hos en för detta regeringschef.

Herr Edén talade också om, att det måhända inte var lika lätt att överskåda vad som inbegreps under ordet »vi», då man talade ur liberal synpunkt, som det vore för mig att överskåda, vad som inbegrepes däri, då man talar »ur Kilboms synpunkt». Ja, det är roligt med självkritik, herr Edén, och jag må förstå också den synpunkten, ty det börjar ju också i numerärt avseende bli mer och mer betänkligt för det liberala partiet i andra kammaren. Dessutom måste jag erkänna, att såvitt herr Edéns politik får fortsätta, den kommunistiska politiken har alla utsikter att i än större utsträckning bli en politik i »vi»-form i andra kammaren.

Så talade herr Edén om — och jag är mycket tacksam för att han fäste min uppmärksamhet vid saken — att jag förändrat »hottentotter» till »negrer». Ja, herr Edén, det är så mycket som förändras: Före detta liberaler förändras till professorsliberaler, och före detta liberal och folkvänlig politik förändras till högerpolitik. Måhända är det lika stor skillnad mellan dessa senare ting som mellan negrer och hottentotter.

Men »from sounds to things». Den liberala politikens strävan har, vad angår fideikommissens frigörande, varit att frigöra jorden. Detta är naturligtvis i och för sig gott, men än bättre vore det, för

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

den händelse man strävade efter att frigöra jorden *för dem som bruka den.* I det påtalade fallet har frigörandet skett, herr Edén, för storbankerna — och det borde man vid den tidpunkten kunnat ha gjort klart för sig. Det skall nämligen inte lyckas att göra gällande, att den försäljning, som av Gimo—Österby sattes i gång närmast i fråga om de hemman, som ligga under före detta Österby aktiebolag, icke under Leufsta, herr Edén, skulle vara en produkt av Leufstafideikommissets försäljning, lika litet som man skall kunna komma och tala om, att då Leufstafideikommisset försåldes, det inte var allt, som det rörde sig om. Nej, det var inte allt, herr Edén. Det var emellertid bara huvudgården, Leufsta herrgård med trädgård, som undantogs, då all jorden försåldes till Gimo-Österby för att upphjälpa dess genomusla finanser, en affär, som finansierades och proponerades, såvitt jag inte misstager mig, av Svenska handelsbanken. Jag skulle vara mycket tacksam för om herr Edén, som nyss synes ha fått några uppgifter av en ledamot i vår nebenkammer, också kunde få några siffror om hur många det är av de före detta arrendatorerna under Leufsta fideikommis, som friköpt sina hem. Men i övrigt kan jag tala om, att den försäljning, som det nu är fråga om, är en försäljning herr Edén under före detta Österby aktiebolag, icke under Leufsta fideikommiss. Det är detta som är den stora skillnaden.

Det är också belysande, att man här står och säger från liberalt håll, att av alla de två hundra arrendatorer, som föregående månad blivit uppsagda från sina arrenden — det finns nämligen sex hundra arrendatorer under Gimo—Österby — det bara skulle vara tre, som skilts från sitt arrende och detta därför att de voro olämpliga. Jag måste verkligen säga, att det hade varit mera övertygande, för den händelse detta omdöme om vederbörande arrendatorer hade kommit från bolagskontoret före mars månad i år och inte från herr Edén i andra kammaren eller också måhända från det liberala partiets riksdagsmän på en tid, då en del av dessa arrendatorer arbetade för liberala samlingspartiet. Då vore de mycket lämpliga. Nu skall jag be att få meddela kammarens ärade ledamöter därom — jag tror att herr Edén vet det, ty han har blivit här ett munnens verktyg för vad andra tänkt vara lämpligt att här få framfört — att de tre, som äro skilda från sina arrenden, tillhöra traktens milavitt bästa och duktigaste jordbrukare, ett förhållande, varom de t. o. m. ha hushållningssällskapets och andra utav denna kammare knappast negligerade institutioners omdöme. Men varför äro de olämpliga i bolagets ögon? Jo därför, att åtminstone den ena av dem har ställt sig som ordförande i Upplands arrendatorsförbund. Nu arbetar han närmast enligt bondeförbundets idologi, och han passade därför icke i styrka med de intensioner, som — jag dömer ingen — Svenska handelsbanken till följd av krisen och en tidigare vanmäktig ekonomisk politik tvingats att föra fram och som innebära, att man pressats att försälja dessa hemman.

Så var det frågan om priserna. Det anfördes i det fallet ett privatbrev av herr Edén. Gent emot detta finnas i press publicerade icke en utan upprepade artiklar med siffra på siffra om hur förhål-

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

landena gestalta sig. Dessa artiklar äro icke motsagda, och så vitt jag känner den nuvarande administrativa ledaren på Gimo—Österby, är han dock icke den man, som saknar ordet, om han anser sig ha rätt. Men därtill, herr Edén, och det är det bästa av alltihop: det föreligger härvidlag, såvitt jag vet, ett köpekontrakt underskrivet och avslutat. Där kunna vi båda två titta på priset — det lagfares ju en gång — och jag garanterar herr Edén, att priset är c:a 750 kronor per tunnland inbegripet de hus, som — det gör ingenting, att de äro i gott stånd — arrendatorn själv har byggt. Sedan kunna kammarens ärade ledamöter själva avgöra, vem som har rätt — jag, som bygger på offentliga handlingar och avslutat köpekontrakt, eller herr Edén, som bygger på privatbrev.

Jag skall inte tillfoga något annat än min förvåning över, att herr Edén vågar stiga upp och förklara, att de två hundra arrendatorer, som fått sina kontrakt uppsagda för reglering, ha satts i denna ställning, därför att kontrakten voro gamla. Kammarens ledamöter må själva avgöra, vad som inbegripes i ordet »gammal», då ett stort antal av dessa arrandatorer fingo sina kontrakt reglerade, om jag icke misstager mig, år 1917. Sedan tror jag, att sak dömer var det berättigade ligger i talet om vederhäftighet — hos den, som använder det först och på vilken det återfaller, eller hos den, som citerat detsamma.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o) godkännande av förevarande paragraf enligt utskottets förslag, 2:o) godkännande av motsvarande paragraf i det av herrar Tjällgren och Nilsson i Vibberbo framlagda, i deras reservation intagna lagförslaget samt 3:o) bifall till den av herr Bror Petrén m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja godkänd. Votering begärdes emellertid, varför herr talmannen för bestämmande av kontrapropositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 3:o) angivna hava flertalets mening för sig. Beträffande kontrapropositionen begärde likväl herr Olsson i Kullenbergstorp votering, i anledning varav först uppsattes, justerades och anslogs en så lydande voteringsproposition:

Den, som till kontraproposition i huvudvoteringen angående 1 § i andra lagutskottets föreliggande förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal antager yrkandet om bifall till den av herr Bror Petrén m. fl. avgivna, vid utskottets utlåtande fogade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner nej, har kammaren till kontraproposition i nämnda votering antagit yrkandet om godkännande av 1 § i det av herrar Tjäll-

gren och Nilsson i Vibberbo framlagda, i deras reservation intagna lagförslaget.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

Omröstningen enligt denna voteringsproposition utvisade 90 ja mot 44 nej, vadan propositionen för huvudvoteringen erhöll följande av kammaren nu godkända lydelse:

Den, som vill, att kammaren godkänner 1 § i andra lagutskottets föreliggande förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herr Bror Petrén m. fl. avgivna, vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Huvudvoteringen utföll med 65 ja mot 57 nej; och hade kammaren alltså godkänt paragrafen enligt utskottets förslag.

Återstående delar av lagförslaget.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten A) förklarades vara besvarad genom kammarens beslut i fråga om lagförslaget.

Punkterna B) och C).

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 2.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet, nr 108, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående till- och ombyggnad vid allmänna barnbördshuset; samt

från bevillningsutskottet:

nr 110, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående införselmonopol jämte fastställande av högsta pris å socker; och

nr 111, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om provtaxering i anledning av ifrågasatt omläggning av det kommunala beskattningsväsendet.

§ 3.

Vidare anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till paragrafer i riksdagsbeslutet:

nr 38, rörande lag om förbud mot utsläppande av bagge å samfälld betesmark;

nr 39, rörande förordning angående uppbörd av avgifter för försäkringar i riksförsäkringsanstalten jämlikt lagen om försäkring för olycksfall i arbete m. m.;

nr 40, angående lag om ändrad utbildningstid för värnpliktiga av 1922 års klass m. m.;

nr 41, angående lag om överföring till hären av vissa marinen tilldelade värnpliktiga av 1921 års klass;

nr 42, rörande lag om fortsatt tillämpning av lagen den 20 maj 1921 angående förbud i vissa fall för bolag och ekonomisk förening att förvärva fast egendom;

nr 43, angående lag om fortsatt tillämpning av lagen den 20 juni 1913 angående vård av enskildes skogar på Öland;

nr 44, rörande förordning med vissa bestämmelser angående skogsvårdsavgifter från skyddsskogarna inom Jämtlands län;

nr 45, angående viss ändring i gällande bestämmelser om vågar;

nr 46, angående ändring av rubrikerna nr 359 och 360 i tulltaxan;

nr 47, rörande förordning om utsträckt tillämpning av bestämmelserna i förordningen den 19 augusti 1921 angående tillfällig utvidgning av rätten till tullrestitution eller befrielse från tullavgift vid återutförsel av vissa fartygsmaterialier och skeppsförnödenheter;

nr 48, rörande förordning angående utsträckning i särskilda fall av den i § 13 mom. 5 i förordningen den 9 juni 1911 med tulltaxa för inkommande varor föreskrivna tidsfristen av två år för utförsel eller uppläggning på restitutionsupplag av tullrestitutionsgods;

nr 49, rörande förslag till lag om folkomröstning angående rusdrycksförbud m. m.;

nr 50, angående möjliggörande av försäljning i vissa fall utav med kvarstad belagd lös egendom; och

nr 51, angående förslag till lag om ändrad lydelse av § 3 i lagen den 21 maj 1920 om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring.

§ 4.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtanden:

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändringsarbeten inom kungl. bibliotekets byggnad;

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till avlöning av den Hjertbergske antikvarien vid vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien; och

nr 36, i anledning av Kungl Maj:ts proposition angående förändring av professor C. Wimans personliga professur till en ordinarie professur i paleontologi och historisk geologi m. m.

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 14, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 § i lagen den 30 juni 1913 om behandling av alkoholister; och

nr 15, i anledning av väckt motion angående en provisorisk lag om intagande av vissa alkoholister å anstalter, som omförmälas i 31 och 33 §§ av lagen om fattigvården; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av Älvsborgs regementes förutvarande mötesplats Fristads hed;

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av mark från kronoparken Åsen och Uppsala slottsjord för utvidgning av akademiska sjukhusets i Uppsala tomt; och

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbyte av mark mellan kronan och ägarna av Rotsunda gård i Sollentuna socken av Stockholms län.

§ 5.

Justerades protokollsutdrag.

§ 6.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr	*Olsson*	i Golvvasta	under	den	24	april,		
»	*Poppius*	»	2	dagar fr. o. m.	den	26	april,	
»	*Bodén*	»	2	» »	»	23	»	och
»	*Osberg*	»	3	» »	»	22	»	.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 12,12 på natten.

In fidem
Per Cronvall.

Tisdagen den 25 april.

Kl. 3 e. m.

§ 1.

Upplästes följande till kammaren inkomna sjukbetyg:

Att riksdagsman S. E. Ljungqvist på grund av influensa är förhindrad att under sex dagar deltaga i riksdagsarbetet, intygar.

Borås den 24 april 1922.

M. Andréen,
leg. läkare.

§ 2.

Herr statsrådet *Hansson* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 246, med förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 31 maj 1918 innefattande särskilda bestämmelser angående rätten till inmutning inom vissa län; och

nr 248, angående vissa lönefrågor vid armén och marinen.

Dessa propositioner blevo på begäran bordlagda.

§ 3.

Föredrogos, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden nr 34—36, andra lagutskottets utlåtanden nr 14 och 15 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 33—35.

§ 4.

Anmäldes och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 112, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 5 § i lagen den 20 juni 1918 angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar; och

nr 113, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal.

§ 5.

Härefter överlämnade herr statsrådet *Thorsson* Kungl. Maj:ts proposition, nr 249, med förslag till förordning angående fortsatt tillämpning av förordningen den 22 juni 1921 angående rusdryckers förverkande i vissa fall m. m.

Nämnda proposition bordlades.

§ 6.

Till bordläggning anmäldes:

bevillningsutskottets betänkande, nr 27, i anledning av väckt motion om förlängd giltighet för förordningen angående införselmonopol jämte fastställande av högsta pris å socker; och

jordbruksutskottets memorial, nr 32, med överlämnande till riksdagen av förteckning över försålda kronoegendomar.

§ 7.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr *Lithander* under 2 dagar fr. o. m. denna dag och
» *Röing* » den 26 april.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3,7 e. m.

In fidem
Per Cronvall.